

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Кафедра криміналістики

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

(вибіркова)

(перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
галузі знань К «Безпека та оборона» (26 «Цивільна безпека»)
спеціальності К9 «Правоохоронна діяльність»
(262 «Правоохоронна діяльність»)
спеціалізації «Правоохоронна діяльність»

для студентів бакалаврату

Харків
«Право»

2025

Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Юридична психологія» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань К «Безпека та оборона» (26 «Цивільна безпека») спеціальності К9 «Правоохоронна діяльність» (262 «Правоохоронна діяльність») спеціалізації «Правоохоронна діяльність». Харків: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2025. 97 с.

Розробники:

Шевчук Віктор Михайлович, доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри криміналістики,
Шепітько Валерій Юрійович, доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики,
Костенко Марина Володимирівна, кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри криміналістики,
Чорний Геннадій Олексійович, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики.

Затверджено на засіданні кафедри криміналістики
протокол № 8 від 16 червня 2022 р.

Оновлену редакцію (зі змінами та доповненнями)
затверджено на засіданні кафедри криміналістики
(протокол № 7 від 07 червня 2023 р.)

Завідувач кафедри – Шепітько Валерій Юрійович, доктор юридичних наук,
професор

Оновлену редакцію (зі змінами та доповненнями)
затверджено на засіданні кафедри криміналістики
(протокол № 15 від 04 червня 2024 р.)

Оновлену редакцію (зі змінами та доповненнями)
затверджено на засіданні кафедри криміналістики
(протокол № 12 від 18 червня 2025 р.)

Завідувач кафедри – Шевчук Віктор Михайлович, доктор юридичних наук,
професор

ВСТУП

Будь-яка сфера професійної діяльності юриста — правотворча, правозастосовна чи правоохоронна, певним чином пов'язана з необхідністю взаємодії з психікою інших суб'єктів; вивченням психічних явищ учасників різних слідчих (розшукових) та судових дій; опануванням психологічних основ поведінки осіб з різним темпераментом, характером, віком, спрямованістю особистості; розумінням власних станів та причин їх виникнення; виявленням загальних закономірностей психічної діяльності в системі «людина-право». Психологічні знання відіграють значну роль у діяльності юриста, що детермінується особливостями професії.

Юридична психологія як наука, що вивчає особливості психіки людини, які виявляються у сфері суспільних відносин урегульованих правом, озброює юриста знаннями, що не тільки пов'язані з теоретичними проблемами психологічної науки, а й розкривають психологічні закономірності правового регулювання; створенням професіограм юридичних професій для удосконалення діяльності відповідних органів й уповноважених осіб, які ведуть боротьбу зі злочинністю; з'ясуванням умов і причин правопорушень; психологічними основами запобігання злочинам та ресоціалізації засуджених; структурним підходом до організації слідчої та судової діяльності тощо.

При вивченні навчальної дисципліни «Юридична психологія» застосовуються різні форми навчання: лекції, практичні заняття, самостійна та індивідуальна робота студентів. Ці форми організації навчальної роботи забезпечуються програмою навчальної дисципліни «Юридична психологія», завданнями до практичних занять, завданнями для самостійної та індивідуальної роботи здобувачів вищої освіти, викладеними в даному навчально-методичному посібнику.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Юридична психологія» є формування у здобувачів вищої освіти цілісного уявлення про психологічні

особливості поведінки людини в сфері суспільних відносин, що регулюються правом, та основних умінь по застосуванню методів юридичної психології й структурного підходу до організації слідчої та судової діяльності.

Завданнями вивчення «Юридичної психології», яка являє собою не просте з'єднання правознавства та психології, а самостійну навчальну дисципліну, тісно пов'язану з юриспруденцією, психологією, педагогікою, соціологією, етикою та іншими гуманітарними знаннями, є: формування системи теоретичних знань щодо найбільш ефективних методів і засобів здійснення правозастосовної, правоохоронної та правозахисної діяльності; опанування інструментарієм та базовими категоріями юридичної психології; визначення актуальних проблем юридичної психології та напрямів сучасних наукових досліджень; набуття компетентностей стосовно методів юридичної психології; поглиблення знань стосовно особливостей і умов формування правосвідомості, соціально адаптованої та девіантної поведінки особи, психологічних чинників, що впливають на її криміналізацію; усвідомлення психологічних особливостей проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; усвідомлення структурного підходу до організації слідчої та судової діяльності; формування системи знань про психологічні основи попередження злочинів та ресоціалізацію засуджених.

ПРОГРАМА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

Предмет, система, методи, історія розвитку та сучасний стан юридичної психології. Закономірності, що вивчає юридична психологія, головні напрямки дослідження. Природа юридичної психології, її місце у системі наук, зв'язок з загальною психологією та юридичними науками. Методи юридичної психології, їх визначення та класифікація.

Особистість і структура її психологічних властивостей. Співвідношення соціального і біологічного в особистості. Фізіологічні основи темпераменту. Взаємозв'язок темпераменту і характеру. Природа людських здібностей, роль та значення задатків.

Система психічних процесів. Емоції та воля. Поняття психічних процесів та станів, їх система. Емоції: поняття, види та природа виникнення. Воля як саморегулятор діяльності та поведінки особи. Етапи формування вольового акту.

Психологічний аналіз діяльності людини. Психологія доказування. Розвиток людської діяльності – вміння, навички і звички. Закономірності та умови успішного формування навичок. Психологічна характеристика професійної діяльності юриста; професіограми представників окремих юридичних професій. Компоненти психологічної характеристики процесуальної діяльності. Професійна деформація: поняття, риси та шляхи подолання. Об'єкти, форма, напрямки, межі, засоби і результати пізнавальної діяльності, що здійснюють суддя, слідчий. Сутність мислення, форми та етапи процесу мислення при вирішенні судових і слідчих завдань, види та індивідуальні особливості мислення (якості розуму). Внутрішнє переконання: поняття, ознаки, психологічні етапи та чинники, що негативно впливають на процес його формування (сугестивність, конформність).

Психологічні основи проведення слідчих дій. Психологія допиту. Етапи формування показань. Психологічний контакт: поняття, характерні

риси, шляхи встановлення та підтримки. Конфліктні та безконфліктні ситуації допиту. Психологічні засоби виявлення неправди у показаннях підозрюваних. Психологічний вплив та психічне насилля. Критерії правомірності та припустимості психологічного впливу під час допиту. Психологічні аспекти допиту окремих категорій осіб.

Психологія пред'явлення для впізнання. Психологія слідчого експерименту. Ідентифікаційна сутність упізнання. Проблеми моделювання: а) обстановки та умов експерименту (макетування, реконструкція); б) експериментальних (дослідних) дій; в) психічного стану особи, що приймає участь у експерименті. Психологічні особливості окремих видів слідчого експерименту.

Психологія огляду місця події. Психологія обшуку. Обстановка місця подія як інформаційна модель злочину. Етапи здійснення пошуково-пізнавальної діяльності в ході огляду місця події. Криміналістична спостережливість та професійний досвід у процесі сприйняття обстановки місця події. Виявлення відомостей щодо психологічного стану учасників злочину. Процедура побудови уявної моделі події на підставі результатів огляду місця події («спливаючий силует»). Психологія приховування: закономірності обрання місця приховування; засоби та види маскування. Форми (пасивна або активна) поведінки, що передує обшуку і супроводжує його. Довільні та мимовільні реакції у обшукуваного. Рефлексивне мислення та управління. Психологія виявлення та його етапи – інформаційний, інтелектуальний, пошуковий. Пошукові версії: природа та значення. Прийоми застосування подразників збудження психологічних показників щодо можливих місць приховання об'єктів («словесна розвідка»).

Психологія судового процесу та судових дій. Судово-психологічна експертиза. Психологія учасників судового процесу, специфіка пізнавальної діяльності в суді (опосередкованість пізнання фактів, оперування максимально сконцентрованим обсягом інформації, самостійність у визначені порядку сприйняття інформації). Формування внутрішнього

переконання судді: етапи та детермінанти. Історія розвитку та сучасний стан судово-психологічної експертизи.

Кримінальна психологія. Ювенальна психологія. Закономірності формування антисоціальних настанов у особи та механізм їх реалізації у протиправній поведінці. Психологічний аналіз особи злочинця. Класифікація злочинних типів та їх соціально-психологічна характеристика. Психологія організованої злочинності. Психологічна сторона запобігання злочинам і засоби впливу на злочинців. Причини та передумови формування девіантної поведінки неповнолітніх. Психофізіологічні засоби роботи з підлітками у ювенальній превенції.

Кримінально-виконавча (пенітенціарна) психологія. Психологія конфлікту. Колективи засуджених та їх психологічна характеристика. Чинники, що зумовлюють формування колективу засуджених. Види колективів засуджених (закономірності формування мікроколективів та груп засуджених). Особа засудженого. Ставлення засудженого до вчиненого діяння, своєї провини, вироку суду. Специфіка адаптації до режиму ізоляції. Психологія тюремного побуту. Методи психологічного впливу на засуджених. Процес та етапи ресоціалізації засуджених. Психологічна характеристика адаптації засудженого до умов життя на волі. Поняття та типологія конфліктів. Вирішення та розв'язання конфліктів. Загальні проблеми психології конфлікту.

ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ п/п	Тема	Практичні заняття	Самостійна робота
1	2	3	4
1	Предмет, система, завдання та місце юридичної психології в системі наук	2	4
2	Методи юридичної психології	2	4
3	Поняття та психологічна структура особистості	2	4
4	Темперамент, характер, здібності як психологічні властивості особистості	2	4
5	Пізнавальні та вольові процеси	2	6
6	Поняття та види емоцій. Психічні емоційні стани	2	6
7	Поняття та структура діяльності	2	4
8	Психологічна характеристика процесуальної діяльності. Поняття професіограми	2	6
9	Закономірності формування показань	2	4
10.	Психологічні особливості окремих видів допиту	2	6
11.	Психологічні особливості пред'явлення для впізнання	2	4
12.	Психологічні основи слідчого експерименту	2	4
13.	Психологічні особливості огляду місця події	2	4
14.	Психологічні основи обшуку	2	4
15.	Психологічні основи судової діяльності	2	4
16	Психологія судових дій. Судово-психологічна експертиза	2	6
17.	Кримінальна психологія	2	4
18.	Ювенальна психологія	2	4
19.	Кримінально-виконавча (пенітенціарна) психологія.	2	4

20.	Психологія конфлікту	2	4
	Разом	40	90

ПЛАНИ ТА ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Загальні положення

Практичні заняття – важлива форма навчання здобувачів вищої освіти. Їх мета полягає в набутті практичних навичок застосування психологічних прийомів, методів та засобів юридичної психології. Вони проходять у формі виконання завдань, проведення ділових ігор, складання необхідних документів, вирішення ситуаційних завдань.

До кожної з тем навчальної дисципліни «Юридична психологія» наведені найважливіші питання, список додаткової літератури, завдання з рекомендаціями щодо їх виконання, а також фабули конкретних кримінальних проваджень та ситуації, які є необхідними для виконання завдань з метою опанування відповідної тематики курсу.

Під час підготовки до занять здобувачі вищої освіти мають опрацювати відповідні розділи підручника і додаткову літературу, блоки навчального електронного інформаційного комплексу з курсу «Юридична психологія», ознайомитися з необхідними нормативно-правовими актами, виконати інші завдання та роботи, які відводяться на позааудиторний час.

Самостійна робота здобувачів вищої освіти здійснюється у таких формах:

- підбір та аналітичне дослідження рекомендованої, нової навчальної та наукової літератури, тематичних актів законодавства України та іноземних держав, статистичних даних, емпірики, слідчо-прокурорської та судової практики;
- опрацювання конспектів лекції;
- робота з інформаційними ресурсами;
- підготовка до практичних занять;
- підготовка до проведення ділової гри, дебатів, дискусій, круглих столів;

- підготовка презентацій за тематикою практичних занять; виконання практичних завдань;
- підготовка індивідуальних робіт (реферат, стаття, тези, есе тощо);
- підготовка тематичних докладів і презентацій, в тому числі на засіданні гуртку з криміналістики;
- участь у конкурсах студентських наукових праць, турнірах;
- підготовка до всіх видів поточних контрольних випробувань (колоквіумів, виконання тестових завдань тощо);
- самотестування;
- підготовка до диференційованого заліку та ін.

Види індивідуальних робіт, вимоги до виконання та критерії їх оцінювання закріплені у Положенні про види та критерії оцінювання індивідуальних робіт здобувачів вищої освіти кафедри криміналістики.

Список літератури до всіх тем

Нормативно-правові акти

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>
5. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>
6. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
7. Про національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
8. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

9. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
10. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
11. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 р. № 3341-12. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>
12. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
13. Про службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
14. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
15. Про систему охорони психічного здоров'я в Україні: Закон України від 15.01.2025 р. № 4223-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4223-20#Text>
16. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, 15 Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>
17. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень в системі Служби безпеки України: Наказ СБУ від 29.05.2015 р. № 371. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0738-15#Text>
18. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
19. Про затвердження Порядку проведення судовопсихіатричної експертизи: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 08.05.2018 р. № 865. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18#Text>

20. Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України: Наказ МВС України від 06.07.2017 № 570, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 27.07.2017 р. за № 918/30786. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>

Література

Бочелюк В. Й. Юридична психологія: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2018. 336 с.

Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. Акад. Прав. Наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. Юрид. Ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2018. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. 952 с.

Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень: навч. посіб. / С. Є. Абламський та ін. 2-ге вид., доп. і перероб. Харків: Панов А. М., 2019. 207 с.

Дубровинський Г. Р. Психологічне забезпечення діяльності силових структур України : навч. посіб. / Г. Р. Дубровинський ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ: ВПЦ 'Київ. ун-т', 2019. 352 с. URL: https://dndi.mvs.gov.ua/files/pdf/metodychni_rekomendacii2019.pdf?fbclid=IwAR3-gYrpkIB1THj1qQ9Uyprn5ADHi0Q1Xb4agWJy0t6NsOoCF77RjVMo ziFI

Льбіна Н. М., Мисник С. О. Загальна психологія: теорія та практикум: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2017. 352 с.

Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці та судовій експертизі: монографія / [В. Ю. Шепітько, Г. К. Авдєєва, В. М. Шевчук та ін.]; за заг. ред. В. Ю. Шепітька; Нац. акад. прав. наук України, НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків: Право, 2024. 208 с.

Кацавець Р. С. Правова психологія. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2021. 120 с.

Кацавець Р. С. Психологія особистості. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2021. 134 с.

Кацавець Р. С. Судова психологія: Навчальний посібник. К.: Алерта, 2016. 117 с.

Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2019. 192 с.

Криміналістика: підручник / [В. М. Шевчук, В. А. Журавель, В. Ю. Шепітько та ін.]; за ред. В. М. Шевчука; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2024. 1008 с.

Кримінально-виконавча психологія: підручник / за заг. ред. В. Й. Бочелюка, Т. А. Денисової, О. М. Тогочинського. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 630 с.

Лазарєв А. П. Слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні: теорія та механізм реалізація: монографія. Харків: Право, 2019. 210 с.

Малкова Т. М. Візуальна психодіагностика. Київ: Державний університет телекомунікацій, 2018. 132 с.

Методики психологічної діагностики індивідуально-психологічних особливостей працівників Національної поліції України [Електронний ресурс] : метод. рекомендації / В. О. Криволапчук [та ін.] ; ДНДІ МВС України. Електрон. текстові дані. Київ, 2019. 78 с. URL: https://dndi.mvs.gov.ua/files/pdf/metodychni_rekomendacii2019.pdf?fbclid=IwAR3-gYrpkIB1THjlqQ9Uyprn5ADHi0QlXb4agWJy0t6NsOoCF77RjVMozifi

Морозова Т., Шевчук В., Колеснікова І. Актуальні питання сучасної поліграфології : зб. матеріалів ІХ наук.-практ. конф. Всеукр. асоц. поліграфологів, м. Київ, 21–22 листоп. 2025 р. / [редкол.: Т. Морозова, В. Шевчук, І. Колеснікова] ; Всеукр. асоц. поліграфологів. Харків : Право, 2025. 152 с. <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/20763>

Настільна книга слідчого / дізнавача. Процесуальні дії у досудовому розслідуванні. Основні процесуальні документи. / Д.В. Журавльов та ін. Київ: ЦУЛ, 2021. 432 с.

Науково-технічне забезпечення слідчої діяльності в умовах змагального кримінального провадження: монографія / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. М. Шевчук та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька; Нац. акад. прав. наук України, НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. Харків : Право, 2021. 248 с. URL: https://ivpz.kh.ua/wpcontent/uploads/2023/08/96_2021.pdf

Основи загальної та юридичної психології: навч. посібник / Н. Р. Бобечко, І. І. Когутич, В. П. Бойко, І. В. Жолнович; за ред. В. Т. Нора. Київ : Ін Юре, 2014. 280 с.

Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія. Одеса : Гельветика, 2020. 424 с.

Поліщук С. А. Методичний довідник з психодіагностики : навчально-методичний посібник. Суми: Університетська книга, 2019. 442 с.

Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану: монографія / редкол.: В. А. Журавель (співголова), Н. С. Кузнецова (співголова), О. М. Бандурка та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. Харків: Право, 2023. 902 с.

Проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфу: нормативно-правове забезпечення застосування поліграфа та психофізіологічних досліджень; організація та проведення психофізіологічного дослідження 18 персоналу МОУ та ЗСУ; психофізіологічні дослідження із застосуванням поліграфа при здійсненні службових розслідувань стосовно військовослужбовців / Під заг. ред. М.М. Клименко. Київ. ВД «Професіонал», 2023. 476 с. URL: <https://jurkniga.ua/contents/provedennya-psikhofiziologichnogodoslidzhennya-z-vikoristannyam-poligrafu.pdf>

Психологія судового процесу (психолого-правовий аспект) : науково-практичний посібник / М. М. Ясинюк вступ, гл. 1 – 21, гл. 23, Д. М. Ясинюк гл. 22; за заг. ред. д.ю.н., професора М. М. Ясинюка. Київ.: Алерта, 2017. 206 с.

Розов В. І. Основи психології для правоохоронців. Навчальний посібник. К.: КНТ, 2021. 306 с.

Сучасний досвід використання поліграфа у сфері національної безпеки і оборони України в умовах воєнних загроз : зб. матеріалів панел. дискусії : ІХ Харків. міжнар. юрид. форум, м. Харків, 26 верес. 2025 р. / [редкол.: А. Гетьман, В. Журавель, В. Шевчук та ін.] ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. криміналістики ; Нац. акад. прав. наук України ; Всеукр. асоц. поліграфологів [та ін.]. Харків : Право, 2025. 170 с. <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/20575>

Тіщенко В. В., Загородній В. Є., Белік Л. С. Тактико-психологічні засади слідчої та оперативно-розшукової діяльності: навчально-методичний посібник. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 160 с.

Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Юридична психологія: підручник. 3-тє вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2019. 288 с.

Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Юридична психологія: підручник; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 4-тє вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2025. 280 с.

Юридична психологія // Навчальний контент (конспект або розширений план лекцій) для денної/заочної форми навчання. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 174 с.

Юридична психологія: навчально-методичний посібник / Г. В. Мухіна ; за заг. ред. В. М. Бесчастного. Київ: ВД «Дакор», 2019. 236 с.

Юридична психологія: підручник / за заг. редакцією О. М. Бандурки; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Майдан, 2018. 684 с.

Юридична психологія: практикум / Г. В. Мухіна. Київ: ВД «Дакор», 2021. 244 с.

Developments of criminalistics theory and future of forensic expertology: liber amicorum profesoriui Egidijui Vidmantui Kurapkai. Collective monography / Malewski H., Matuliene S., Shepitko V., Shepitko M., Shevchuk V. and others. Vilnius, Lithuanian association of criminalists, Mykolas Romeris University, 2022. 608 p. URL: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/18633/Kriminalistik_a_2022-2-154-170.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Transformation of the legal system and human rights protection under the influence of martial law: collective monograph. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2024. 462 p. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/book/495>

Shevchuk, V., Morozova T., Chorny, H., Nehrebetskyi V., and Slobodeniuk, I. Artificial Intelligence in Criminal Proceedings: Criminalistics, Criminal Procedure and Psychology Issues. *International Annals of Criminology*, 2025. Pp. 1-19. DOI: <https://doi.org/10.1017/cri.2025.10090>

Інтернет-ресурси

Сайт Ради Європи. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv>

Проект ЄС «Підтримка реформ у сфері юстиції». URL: <https://hcj.gov.ua/page/projekt-yes-pidtrymka-reform-u-sferiyustyciyi-v-ukrayini-pravo-justice-iii>

Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://rada.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua>

Офіційний веб-портал Кабінету Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua>

Офіційний веб-портал Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/perelik_sprav/

Офіційний веб-портал Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Міністерства внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/>

Офіційний веб-портал Міністерства юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Національної поліції України. URL: <https://www.npu.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Державного бюро розслідувань. URL: <https://dbr.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Служби безпеки України. URL: <https://ssu.gov.ua/>
 Офіційний веб-портал Національного антикорупційного бюро України.
 URL: <https://nabu.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Державної податкової служби. URL:
<https://tax.gov.ua/>

Офіційний веб-портал Бюро економічної безпеки України. URL:
<https://esbu.gov.ua>

Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/>

Реєстр атестованих судових експертів. URL: <https://rase.minjust.gov.ua>

Реєстр методик проведення судових експертиз. URL:
<https://rmpse.minjust.gov.ua>

Державний науково-дослідний експертнокриміналістичний центр МВС
 України. URL: <https://dnдекс.mvs.gov.ua/>

Єдиний державний реєстр судових рішень. URL:
<http://reyestr.court.gov.ua/>

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл.
 проф. М.С. Бокаріуса». URL: <https://nncise.org.ua/>

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
 МВС України. URL: <https://kharkivndекс.mvs.gov.ua/>

Електронний репозитарій ДВНЗ Ужгородського національного
 університету. URL: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/>

Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені
 Ярослава Мудрого. URL: <http://library.nlu.edu.ua/>

Конгрес криміналістів. URL: <https://crimcongress.com/ua/>

Стандартизований навчально-методичний комплекс (бібліотека
 НУЮАУ). URL: <http://library.nulau.edu.ua/>

СЕНМК

Стандартизований електронний навчально-методичний комплекс
 кафедри криміналістики. URL:
[http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category
 &id=79:kafedra-kriminalistiki&Itemid=151](http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&task=category&id=79:kafedra-kriminalistiki&Itemid=151)

НЕІК

Навчальний електронний інформаційний комплекс «Юридична
 психологія». URL: <https://neik.nlu.edu.ua/moodle/course/view.php?id=424>

Практичне заняття 1

Тема 1. Предмет, система, завдання та місце юридичної психології в системі наук

План

1. **Поняття та предмет юридичної психології.**
2. **Історія розвитку та сучасний стан юридичної психології.**
3. **Система юридичної психології.**
4. **Завдання юридичної психології.**
5. **Місце юридичної психології в системі наук.**

Завдання:

1. *Порівняйте об'єкт дослідження загальної та юридичної психології.*
2. *Назвіть етапи розвитку юридичної психології.*
3. *Зробіть схематичне зображення галузей юридичної психології.*
4. *Окресліть предмет дослідження галузей юридичної психології.*
5. *Зробіть схематичне зображення зв'язків юридичної психології та інших наук. Розкрийте його зміст.*

Список додаткової літератури:

Бочелюк В. Й. Юридична психологія: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2018. 336 с.

Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. / Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2018. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія. 952 с.

Кацавець Р. С. Юридична психологія: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ: Алерта, 2019. 150 с.

Коновалова В. О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія : посіб. для підгот. до іспиту. Х.: Право, 2019. 192 с.

Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Юридична психологія: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2019. 288 с.

Практичне заняття 2

Тема 2. Методи юридичної психології

План

- 1. Поняття та структура методів юридичної психології.**
- 2. Загально-наукові методи юридичної психології.**
- 3. Окремо-наукові методи юридичної психології.**

Завдання:

1. Зробіть схематичне зображення структури методів юридичної психології. Розкрийте його зміст.

2. В процесі підвищення кваліфікації слідчих необхідно встановити рівень розумового потенціалу, творчі здібності, емоційні властивості та рівень знань, вмінь і навичок. Який саме з методів юридичної психології доцільно застосувати у цьому випадку?

3. К. підозрюється у вчиненні крадіжки продовольчих товарів із супермаркету. Він є батьком трьох дітей, останнім часом не має постійного місця роботи. Визначте, які методи юридичної психології можливо використовувати при підготовці до допиту для аналізу особистісних якостей підозрюваного, мотивів учинення діяння та обставин, що пом'якшують його провину?

4. Охарактеризуйте метод тестування та види тестів, що застосовуються в юридичній психології.

5. Використовуючи біографічний метод, проаналізуйте особу Онопрієнко.

6. Для з'ясування методу тестування в аудиторний час проведіть діагностику своєї особистості за Колірним тестом Люшера або Тестом на профорієнтацію.

7. У позааудиторний час підготуйте презентацію щодо одного із відомих психологічних експериментів.

Список додаткової літератури:

Бочелюк В. Й. Юридична психологія: навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2018. 336 с.

Кацавець Р. С. Юридична психологія: навч. посіб. 2-ге вид., допов. Київ: Алерта, 2019. 150 с.

Коновалова В. О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія : посіб. для підгот. до іспиту. Х.: Право, 2019. 192 с.

Повний колірний тест Люшера. URL: https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Тест_Люшера

Тест на профорієнтацію. URL: <https://testoteka.info/uk/test/career/ddo>

Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Юридична психологія: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2019. 288 с.

Юридична психологія // Навчальний контент (конспект або розширений план лекцій) для денної/заочної форми навчання. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 174 с.

Юридична психологія: навчально-методичний посібник / Г. В. Мухіна ; за заг. ред. В. М. Бесчастного. Київ: ВД «Дакор», 2019. 236 с.

Юридична психологія: підручник / за заг. Редакцією О. М. Бандурки; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Майдан, 2018. 684 с.

Практичне заняття 3

Тема 3. Поняття та психологічна структура особистості

План

1. Поняття особистості та її суспільно-історична обумовленість.
2. Основні аналітичні підходи щодо тлумачення поняття особистості.

3. Психологічна структура особистості та її загальна характеристика (психічні процеси, властивості, утворення та стани).

Завдання:

1. *Охарактеризуйте співвідношення соціального та біологічного в формуванні особистості.*

2. *Розкрийте та структуруйте поняття індивід, людина, особистість, індивідуальність.*

3. *Віднесіть вказані елементи структури особистості (мотивація, темперамент, здібності, емоції, настанови, спілкування, характер, навички, задатки) до відповідних аналітичних підходів щодо тлумачення поняття особистості: соціально-психологічного; індивідуально-психологічного; діяльнісного; генетичного.*

4. *Співставте елементи структури особистості (темперамент, характер, здібності, спрямованість) з їх відповідними визначеннями - психологічні риси особистості, що визначають:*

- а) потенціальні можливості людини у виконанні певної діяльності;*
- б) активний характер відносин та дії людини у соціальному середовищі;*
- в) динаміку проявів особистості у різних видах діяльності та у відносинах з оточуючим середовищем;*
- г) відношення людини до соціального середовища та виконуємої діяльності.*

5. *Ділова гра "Характеристика": всім студентам пропонується написати своє прізвище на окремих ідентичних за розміром та кольором аркушах; аркуші згортаються та перемішуються, після чого студенти по черзі обирають аркуш із прізвищем одногрупника, на якого потрібно скласти психологічну характеристику за відповідними правилами (завдання виконується анонімно). Викладач оголошує складені характеристики, за*

якими студенти повинні визначити особу, щодо якої відносяться визначені індивідуально-психологічні ознаки.

6. У позааудиторний час опрацювати публікації в засобах масової інформації з метою аналізу психологічних особливостей обраного злочинця.

7. Проаналізуйте індивідуально-психологічні особливості особистості:

а) за даними психодіагностичного дослідження особи встановлено:

в емоційно-вольовій сфері - емоційна нестійкість, тривожність, чутливість до впливу навколишнього середовища, тенденція до драматизації переживань, невідповідність емоційних реакцій силі і якості подразників, образливість, егоїзм, вразливість, діяльність, ініціативність, занепокоєння і недовірливість, мінливість, запальність, безтурботність, знижений емоційно-вольової контроль; у звичайних життєвих ситуаціях схильність до компромісів, однак, в конфліктних ситуаціях прояви агресії, як захисної реакції; дратівливість, завзятість і наполегливість при відстоюванні своєї думки і поглядів, суб'єктивна впевненість у своїй правоті;

в комунікативній сфері - достатня товарицькість з оточуючими балакучість, потреба в емоційній залученості, прояви артистизму, вразливість, чутливість до оцінок і реакцій оточуючих, залежність від думок і вимог соціальної групи, марнославство, жалість до себе, прагнення до гри певної соціальної ролі; по відношенню до близьких - чуйність, відкритість, доброзичливість;

б) за даними психодіагностичного дослідження особи встановлено:

в інтелектуальній сфері - розвиток відповідає отриманій освіті, життєвому досвіду; властиві низька оперативність, рухливість мислення, недостатньо розвинений рівень загальної культури та ерудованості,

розвинена увага та здатність оперувати абстракціями, інертність психічних процесів; чутливість до інтелектуального навантаження; увага, пам'ять, мислення функціонують в межах вікової норми; нестійка самооцінка середнього рівня, виявляє знання себе та своїх якостей;

в емоційно-вольовій сфері – емоційна нестійкість, обумовленість поведінки гостро актуальними емоціями та бажаннями (невміння та/або небажання стримувати задоволення своїх бажань, яскраво виражене прагнення до невідкладного задоволення та до гострих почуттів, без оглядки на наслідки своїх вчинків), збудливість, знижений емоційно-вольовий контроль, ригідність, схильність до фіксації на негативних емоційних переживаннях; малозначні і індіферентні подразники викликають неадекватні спалахи роздратування; автономність в соціальній поведінці, схильність до ризику і до порушення морально-етичних правил, низький контроль емоцій і поведінки; при невдачі та протидії з боку оточуючих можливі спалахи гніву, роздратування.

в комунікативній сфері – низька контактність у спілкуванні, холодність, формальність міжособистісних стосунків (уникає близькості, життям друзів та близьких не цікавиться, знайомства зазвичай носять поверхневий і формальний характер), грубість, занудство, похмурість, гнівливість, схильність до хамства і брані, конфліктів, в яких є активною провокуючою стороною.

8. У позааудиторний час проведіть свою діагностику за методикою многофакторного дослідження особистості Кеттелла.

Список додаткової літератури:

Засекіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування (навчальний посібник). К.: ВСВ «Медицина», 2018. 216 с.

Льбіна Н. М., Мисник С. О. Загальна психологія: теорія та практикум: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2017. 352 с.

Канівець Р.С. Юридична психологія. Навч. посіб. 2-ге вид., доповн. К.: Алерта, 2019. 150 с.

Кацавець Р. С. Психологія особистості. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2021. 134 с.

Кудерміна О. І. Психологія особи як суб'єкта правоохоронної діяльності: монографія. Чернівці: Наші книги, 2012. 415 с.

Малкова Т. М. Візуальна психодіагностика. Київ: Державний університет телекомунікацій, 2018. 132 с.

Мухіна Г. В. Юридична психологія. Навчально-методичний посібник. К.: ВД «Дакор», 2019. 236 с.

Поліщук С. А. Методичний довідник з психодіагностики : навчально-методичний посібник. Суми: Університетська книга, 2019. 442 с.

Методика багатофакторного дослідження особистості Кеттелла. URL: <https://vseosvita.ua/test/test-kettella-16-rf-opytuvalnyk-1691947.html>

Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Юридична психологія: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2019. 288 с.

Практичне заняття 4

Тема 4. Темперамент, характер, здібності як психологічні властивості особистості

План

- 1. Поняття, типи, фізіологічні основи темпераменту.**
- 2. Поняття та структура характеру.**
- 3. Акцентуації характеру.**
- 4. Поняття, види, рівні, закономірності формування здібностей.**

Завдання:

1. Проаналізуйте основні методики щодо визначення типу темпераменту особистості. У позааудиторний час проведіть свою порівняльну діагностику особистості за опитувальником Айзенка (версія EPI).

2. Ділова гра “Темперамент”: Студенти розподіляються на пари. Завдання кожної пари за допомогою психологічних методів виявити

поведінкові особливості, на підставі яких діагностувати прояви відповідного типу темпераменту та обґрунтувати свій висновок перед групою.

3. Який тип темперамента найбільш відповідає особистості слідчого, судді, прокурора, адвоката, оперативного працівника? Обґрунтуйте.

4. Ділова гра “Характер”: Студенти розподіляються на пари. Завданням є виділення вольвих, інтелектуальних, емоційних рис характеру партнера та зазначення проявів, за якими їх можна встановити.

5. Для з’ясування методики щодо визначення типу акцентуації особистості проведіть у позааудиторний час діагностику своєї особистості за опитувальником Леонгарда-Шмішека.

6. Як ви вважаєте, чи можливо за допомогою методів аудіовізуальної діагностики визначити тип темпераменту та риси характеру особи? Який час потрібний для цього? Проведіть експрес діагностику викладача та одногрупників.

7. Потерпілий Д. по справі про тілесні ушкодження на допиті поведився агресивно, використовував ненормативну лексику, образливі жести та погрози в сторону підозрюваного У. Як можливо охарактеризувати поведінку потерпілого Д., та які акцентуйовані риси характеру можна в нього виділити?

8. Охарактеризуйте та структуруйте поняття здібності, задатки, обдарованість, талант та геніальність.

Список додаткової літератури:

Засекіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування (навчальний посібник). К.: ВСВ «Медицина», 2018. 216 с.

Ільїна Н. М., Мисник С. О. Загальна психологія: теорія та практикум: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2017. 352 с.

Канівець Р.С. Юридична психологія. Навч. посіб. 2-ге вид., доповн. К.: Алерта, 2019. 150 с.

Кацавець Р. С. Психологія особистості. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2021. 134 с.

Кудерміна О. І. Психологія особи як суб'єкта правоохоронної діяльності: монографія. Чернівці: Наші книги, 2012. 415 с.

Малкова Т. М. Візуальна психодіагностика. Київ: Державний університет телекомунікацій, 2018. 132 с.

Мухіна Г. В. Юридична психологія. Навчально-методичний посібник. К.: ВД «Дакор», 2019. 236 с.

Поліщук С. А. Методичний довідник з психодіагностики : навчально-методичний посібник. Суми: Університетська книга, 2019. 442 с.

Опитувальник Шмішека. URL: <https://onlinetestpad.com/ua/test/1468329-test-opituvialnik-akcentuacij-kharakteru-leongarda-shmisheka>

Особистісний опитувальник Г. Айзенка. URL: https://www.eztests.xyz/tests/personality_eysenck/

Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Юридична психологія: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2019. 288 с.

Практичне заняття 5

Тема 5. Пізнавальні та вольові процеси

План

- 1. Поняття та структура пізнавальних процесів.**
- 2. Відчуття та сприйняття : поняття, види й властивості.**
- 3. Загальна характеристика мови та мислення.**
- 4. Поняття й особливості пам'яті, уяви та уявлення.**
- 5. Воля як саморегулятор діяльності та поведінки особи. Етапи формування вольової дії.**
- 6. Вольові психічні стани - рішучість, наполегливість, упевненість, цілеспрямованість, ініціативність.**
- 7. Мотив: поняття та етапи формування. Значення мотиву у юридичній діяльності.**

Завдання:

1. Розмежуйте поняття відчуття та сприйняття, охарактеризуйте закономірності при відчутті.

2. Визначте яким особливостям сприйняття (предметність, вибірковість, апперцепція, цілісність, ілюзії, осмисленість, константність, структурність, узагальненість) відповідають наступні положення:

а) образи відображених предметів та явищ постають у свідомості в єдності багатьох якостей і властивостей;

б) відображення одиничного випадку як особливого вияву загального;

в) будь-який предмет або явище відображається не як механічна сума якостей і властивостей, а як об'єкт, який має свій зміст, природу, призначення;

г) під час відображення предметів та явищ відбувається виділення одних щодо до інших об'єктів, під впливом попереднього досвіду людини, її нахилів, інтересів, установок і потреб;

д) залежність змісту і спрямованості сприйняття від досвіду людини, її інтересів, ставлення до життя, установок, накопичення знань;

е) відносна постійність величини, форми, кольору предметів та явищ, що сприймаються;

ж) відображаючи предмети та явища в цілісності, людина виокремлює в них різні елементи, компоненти, підсистеми тощо;

з) обумовлені дією різних аналізаторів і мають різні причини: вироблені життєвою практикою прийоми зорового сприйняття, особливості зорового аналізатора, зміна умов сприйняття, образне передбачення побаченого, дефекти зору;

и) відображені предмети та явища порівнюють з минулим досвідом людини, відомостями і знаннями про них, на основі чого виникає відповідне ставлення до них.

3. Охарактеризуйте форми та типи мислення.

4. Надайте класифікацію видів пам'яті.

5. Проаналізуйте етапи формування складного вольового акту та зазначте особливості його застосування в юридичних науках. (На прикладі стадій вчинення злочину - готування та замах на злочин, закінчений та незакінчений злочин. ст.ст. 13, 14, 15 КК України).

6. Розгляньте етапи формування мотиву та визначте його значення на прикладі розмежування видів умислу (ст. 24 КК України).

Список додаткової літератури:

Засекіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування (навчальний посібник). К.: ВСВ «Медицина», 2018. 216 с.

Льбіна Н. М., Мисник С. О. Загальна психологія: теорія та практикум: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2017. 352 с.

Канівець Р.С. Юридична психологія. Навч. посіб. 2-ге вид., доповн. К.: Алерта, 2019. 150 с.

Кацавець Р. С. Психологія особистості. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2021. 134 с.

Кудерміна О. І. Психологія особи як суб'єкта правоохоронної діяльності: монографія. Чернівці: Наші книги, 2012. 415 с.

Малкова Т. М. Візуальна психодіагностика. Київ: Державний університет телекомунікацій, 2018. 132 с.

Мухіна Г. В. Юридична психологія. Навчально-методичний посібник. К.: ВД «Дакор», 2019. 236 с.

Поліщук С. А. Методичний довідник з психодіагностики : навчально-методичний посібник. Суми: Університетська книга, 2019. 442 с.

Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Юридична психологія: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2019. 288 с.

Практичне заняття 6

Тема 6. Поняття та види емоцій. Психічні емоційні стани

План

1. Емоції: поняття, види та природа виникнення.

2. Почуття як вища ступінь розвитку емоцій. Види та сутність вищих почуттів.

3. Конфліктні емоційні стани – страх, стрес і фрустрація, їх вплив на пізнавальні та регулятивні функції організму людини.

4. Фізіологічний афект як психологічна категорія: поняття, риси та юридична значимість.

Завдання:

1. Розгляньте природу виникнення та характерні риси настрою, афектів та почуттів. Яким чином зазначені класи емоцій впливають на поведінку людини.

2. Виділіть із переліченого види вищих почуттів: - художні; моральні; - творчі; - інтелектуальні; - наукові; - естетичні; - практичні. Обґрунтуйте свою відповідь та надайте вірний перелік із зазначенням детермінуючих чинників їх виникнення та розвитку.

3. Дайте розширену характеристику емоційних станів підвищеної психічної напруги: - тривога; - страх – стрес; - афект; - фрустрація. Зазначте особливості впливу на пізнавальну та регулятивну функцію особи.

4. Потерпіла, безпосередньо після вчиненого відносно неї розбійного нападу, повідомила, що злочин вчинили 3 особи чоловічої статі великої статури, з наявними на руках та пальцях рук татуюваннями, з короткою зачіскою. У подальшому така інформація не підтвердилась. Яким чином страх впливає на пізнавальну та регулятивну діяльність потерпілих від злочинів.

5. Громадянка Б., яка є свідком учиненого замаху на вбивство повідомила, що спочатку почула крик людини, а потім, обернувшись, чітко бачила та запам'ятала особу чоловічої статі, середнього зросту, великими

блакитними очами, темним волоссям. Останній штовхнув потерпілу на асфальт та намагався 3-4 рази вдарити ножем у ліву частину тіла.

Назвіть та дайте характеристику стадій стресу. Зазначте види стресорів.

6. Потерпіла В. по справі про звалтування знаходиться у стані фрустрації. Як це може впливати на результати допиту на досудовому слідстві та в суді? Дайте повну характеристику емоційного стану фрустрація.

7. Зазначте основні риси фізіологічного афекту та проведіть його розмежування з патологічним афектом.

8. Громадянин Ц., який працює в одному з вищих навчальних закладів міста на кафедрі історії мистецтв під час перебування на вулиці Пушкінська буд. 58 був ображений слова які містили нецензурну брань, що принижують його честь та гідність як особи. Внаслідок сутички потерпілому Х. були завдані тяжкі тілесні ушкодження.

Вирішіть питання можливості вчинення злочину в стані сильного душевного хвилювання. Які чинники можуть бути підґрунтям виникнення стану сильного душевного хвилювання.

С п и с о к д о д а т к о в о ї л і т е р а т у р и :

Засекіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування (навчальний посібник). К.: ВСВ «Медицина», 2018. 216 с.

Ільїна Н. М., Мисник С. О. Загальна психологія: теорія та практикум: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2017. 352 с.

Канівець Р.С. Юридична психологія. Навч. посіб. 2-ге вид., доповн. К.: Алерта, 2019. 150 с.

Кацавець Р. С. Психологія особистості. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2021. 134 с.

Кудерміна О. І. Психологія особи як суб'єкта правоохоронної діяльності: монографія. Чернівці: Наші книги, 2012. 415 с.

Малкова Т. М. Візуальна психодіагностика. Київ: Державний університет телекомунікацій, 2018. 132 с.

Мухіна Г. В. Юридична психологія. Навчально-методичний посібник. К.: ВД «Дакор», 2019. 236 с.

Поліщук С. А. Методичний довідник з психодіагностики : навчально-методичний посібник. Суми: Університетська книга, 2019. 442 с.

Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Юридична психологія: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2019. 288 с.

Практичне заняття 7

Тема 7. Поняття та структура діяльності

План

- 1. Поняття та структура діяльності.**
- 2. Види діяльності людини.**
- 3. Дія як елемент діяльності. Поняття простих та складних дій, їх види.**
- 4. Розвиток людської діяльності - вміння, навички і звички.**
- 5. Закономірності та умови успішного формування навичок.**

Завдання:

- 1. Виділить з переліченого види діяльності та обґрунтуйте свою відповідь: - процесуальна; - трудова; - судова; - ігрова; - прокурорська; - навчальна; - навчальна та трудова.*
- 2. Дайте розширену характеристику таким складовим діяльності як цілеспрямованість, плановість, систематичність. Яким чином зазначені елементи впливають на процесуальну діяльність.*
- 3. Проведіть розмежування між стадіями оволодіння робочими операціями на прикладах юридичної діяльності.*

4. *Охарактеризуйте спрямованість особистості та визначте її складові.*

5. *Визначте поняття мотивація діяльності та основні закономірності розвитку мотиваційної сфери.*

Список додаткової літератури:

Засєкіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування (навчальний посібник). К.: ВСВ «Медицина», 2018. 216 с.

Льбіна Н. М., Мисник С. О. Загальна психологія: теорія та практикум: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2017. 352 с.

Канівець Р.С. Юридична психологія. Навч. посіб. 2-ге вид., доповн. К.: Алерта, 2019. 150 с.

Кацавець Р. С. Психологія особистості. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2021. 134 с.

Кудерміна О. І. Психологія особи як суб'єкта правоохоронної діяльності: монографія. Чернівці: Наші книги, 2012. 415 с.

Малкова Т. М. Візуальна психодіагностика. Київ: Державний університет телекомунікацій, 2018. 132 с.

Мухіна Г. В. Юридична психологія. Навчально-методичний посібник. К.: ВД «Дакор», 2019. 236 с.

Поліщук С. А. Методичний довідник з психодіагностики : навчально-методичний посібник. Суми: Університетська книга, 2019. 442 с.

Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Юридична психологія: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2019. 288 с.

Практичне заняття 8

Тема 8. Психологічна характеристика процесуальної діяльності.

Поняття професіограми

План

1. Психологічна характеристика процесуальної діяльності та компоненти (правова регламентація, наявність владних повноважень, дефіцит часу, вирішення різноманітних розумових завдань, протидія зацікавлених осіб тощо).

2. Види слідчої (судової) діяльності - пізнавальна, конструктивна, комунікативна, посвідчувальна.

3. Поняття професіограми. Короткі професіограми слідчого, судді, прокурора, захисника.

4. Професійна деформація: поняття, риси та шляхи подолання.

5. Доказування як пізнавальний процес. Роль та класифікація моделей у пізнанні (реальні та ідеальні, прості та складні, статичні та динамічні). Професійна інтуїція та логічні (раціональні) процеси у судово-слідчому мисленні.

6. Види планування: орієнтувальне, організаційне, планування виконання, допланування та етапи його здійснення.

Завдання:

1. Охарактеризуйте такі компоненти психологічної характеристики процесуальної діяльності як детальна правова регламентація, наявність владних повноважень, дефіцит часу, комунікабельність, конструктивність, посвідчувальність, вирішення різноманітних розумових завдань, протидія зацікавлених осіб та негативні емоції та встановіть кореляційні зв'язки між ними.

2. Проаналізуйте сутність, структуру та розмежуйте поняття «професійна деформація», «професійне вигорання» та «професійна деградація». Які можливі шляхи їх подолання.

3. Ділова гра “Професіограма”: студенти розподіляються на 3-4 групи та складають відповідну професіограму «Слідчого», «Детектива», «Прокурора», «Захисника», «Суді» з урахуванням особливостей та специфіки покладених процесуальних вимог.

4. Проведіть детальний аналіз застосування у слідчо-судовому мисленні професійної інтуїції та логічних (раціональних) процесів. Визначте відмінність та особливості застосування інтуїтивного та логічного

мислення в структурі психології прийняття рішення слідчим, прокурором та суддею.

5. *Проаналізуйте види слідчої (судової) діяльності - пізнавальної, конструктивної, комунікативної, посвідчувальної. З'ясуйте їх структуру, сутність.*

6. *Виділіть з перелічених необхідні особливості комунікативної діяльності слідчого: - вибірковий характер осіб спілкування; - примусовий характер спілкування; - планування та чітка його організованість; - невизначеність предмета спілкування; - високий рівень усної та письмової мови; - вільна форма спілкування; - емоційний інтелект; - високий ступень конфліктності; - наявність психологічних знань; - допустимість різних видів психологічного впливу та тиску. Надайте вірний перелік особливостей комунікативної діяльності слідчого.*

Список додаткової літератури:

Засекіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування (навчальний посібник). К.: ВСВ «Медицина», 2018. 216 с.

Льїна Н. М., Мисник С. О. Загальна психологія: теорія та практикум: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2017. 352 с.

Канівець Р.С. Юридична психологія. Навч. посіб. 2-ге вид., доповн. К.: Алерта, 2019. 150 с.

Кацавець Р. С. Психологія особистості. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2021. 134 с.

Кудерміна О. І. Психологія особи як суб'єкта правоохоронної діяльності: монографія. Чернівці: Наші книги, 2012. 415 с.

Малкова Т. М. Візуальна психодіагностика. Київ: Державний університет телекомунікацій, 2018. 132 с.

Мухіна Г. В. Юридична психологія. Навчально-методичний посібник. К.: ВД «Дакор», 2019. 236 с.

Поліщук С. А. Методичний довідник з психодіагностики : навчально-методичний посібник. Суми: Університетська книга, 2019. 442 с.

Тіщенко В.В., Загородній В.Є., Белік Л.С. Тактико-психологічні засади слідчої та оперативно-розшукової діяльності : навчально-методичний посібник / В.В. Тіщенко, В.Є. Загородній, Л.С. Белік. – Одеса : Видавничий

дім «Гельветика», 2019. – 160 с.

Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Юридична психологія: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2019. 288 с.

Практичне заняття 9

Тема 9. Закономірності формування показань

План

- 1. Стадії формування показань. Суб'єктивні та об'єктивні чинники, що впливають на процес формування показань.**
- 2. Сприйняття як перша стадія формування показань. Помилки сприйняття.**
- 3. Запам'ятовування як стадія формування показань. Пам'ять та її види.**
- 4. Відтворення як стадія формування показань.**
- 5. Роль психології в діагностиці особи допитуваного.**
- 6. Психологічний контакт: поняття, риси та шляхи встановлення.**
- 7. Психологічний вплив та психічне насилля. Критерії правомірності та допустимості психологічного впливу.**

Завдання:

1. З метою підготовки до допиту проаналізуйте профіль із соцмереж задля з'ясування інформації щодо допитуваної особи, її психологічних особливостей та обрання тактики допиту.

2. К. підозрюється у вчиненні крадіжки продовольчих товарів із супермаркету. Він є батьком трьох дітей, останнім часом не має постійного місця роботи. Визначте, які методи психології слідчої діяльності можна використовувати при підготовці до допиту для аналізу особистісних якостей підозрюваного, мотивів учинення діяння й обставин, що пом'якшують його провину?

3. Розкрийте психологічний механізм ненавмисної помилки потерпілого.

При розслідуванні обставин, пов'язаних із вчиненням нападу на потерпілого Д. двома чоловіками, він описав прикмети злочинців: обидва кремезні, атлетичної статури з масивними головами. У одного з нападників на обличчі видаються вилиці, у іншого - важка нижня щелепа, губи тонкі. Злочинці широкоплечі з потужними руками. Обидва високого зросту, приблизно під два метри. За словами потерпілого нападники удвох били його. Коли ж Д. представили картотеку фотографій, то він впізнав злочинця в молодому чоловікові середньої статури, з відкритим поглядом і веселим виразом обличчя. Інший нападник був затриманий, однак теж не вирізнявся потужною статурою і високим зростом.

4. Потерпілий Д. по справі про тілесні ушкодження на допиті поведився агресивно, використовував ненормативну лексику, образливі жести й погрози в бік підозрюваного У. Як можна охарактеризувати поведінку потерпілого Д., які акцентуйовані риси характеру можна в нього виділити?

5. Поясніть психологічні особливості формування показань потерпілої та причину та природу змін, що відбулися в пам'яті допитуваної.

Повертаючись ввечері додому двадцятирічна М. була згвалтована. Зі слів потерпілої, коли вона вийшла з автобуса і попрямувала в напрямку своєї багатоповерхівки, звернула увагу, що за нею йде чоловік. Відійшовши від зупинки і зайшовши в арку між будинками дівчина зрозуміла, що чоловік наздоганяє її. Потерпіла перебувала в пригніченому стані і насилу

відповідала на запитання слідчого, весь час плакала. Крім того, М. не могла повідомити більше ніяких подробиць про подію, що відбулася. Слідчий вирішив повторно допитати М. через три дні. Стан потерпілої покращився і вона змогла повідомити деталі злочину і описати прикмети твалтівника.

6. Визначте тип темпераменту свідків, враховуючи та аналізуючи поведінку, зміст та характер показань допитуваних свідків, які стали очевидцями однієї і тієї ж самої події.

На одному з перехресть з інтенсивним рухом транспорту, автомобілем Mazda CX-5 було вчинено наїзд на жінку, яка переходила проїжджу частину. У результаті ДТП потерпілій були заподіяні тяжкі тілесні ушкодження.

Свідок 1 сильно обурений, кричить: "Розчавили жінку! Понакупили машин, а їздити не вміють. І права купили, мажори! Вважають, що їм все дозволено!"

Свідок 2 сумно розповідає: При мені машина збила нещасну жінку; і ось людська доля, - може вона поспішала до дітей або коханого чоловіка, і ось все розбите. Ця картина глибоко враз мене.

Свідок 3 спокійно повідомляє: "Я їхав в крайньому правому ряду і раптом побачив, що на проїжджій частині товпляться люди. Зупинився і вирішив дізнатися що сталося. Підійшов ближче і побачив жінку, яка лежить на асфальті".

Свідок 4 хвилюючись розповідає: Це була жахлива картина, пролунав виск гальм, звук удару та роздираючий крик, хлинула кров. Ця картина досі стоїть перед очима, просто переслідує мене і турбує".

7. Відпрацюйте тактичні прийоми встановлення психологічного контакту при допиті.

8. Змодельуйте допит для відпрацювання навички використання різних видів запитань.

Список додаткової літератури:

Баранчук В. В. Тактика встановлення психологічного контакту при допиті: монографія. Харків: Апостіль, 2011. 232 с.

Бишевець О. В. Тактико-психологічне забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навч. посіб. / за ред. проф. М. А. Погорецького. Київ: Алерта, 2015.

Ващук О. П. Невербальна інформація в кримінальному провадженні: теоретико-методологічні основи : монографія. Одеса : Гельветика, 2017. 430 с.

Журавель В. А. Деякі проблемні питання провадження слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України. Вибрані твори. Харків: Апостіль, 2016. С. 305-307.

Засекіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування (навчальний посібник). К.: ВСВ «Медицина», 2018. 216 с.

Затенацький Д.В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації): моногр.; за ред. В.Ю. Шепітька. Х.: Право, 2010. 160 с.

Кацавець Р. С. Психологія особистості. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2021. 134 с.

Колеснікова І. А. Тактика виявлення та нейтралізації добросовісних помилок у показаннях свідків: монографія. Харків : Вид. агенція «Апостиль», 2014.

Кочемировська О. О. Вікова психологія для суддів: дитина в контакті з законом. Харків, 2010. 68 с.

Малкова Т. М. Візуальна психодіагностика. Київ: Державний університет телекомунікацій, 2018. 132 с.

Мухіна Г. В. Юридична психологія : навчально-метод. посіб. ; за ред. В. М. Бесчасного. Київ : ВД Дакор, 2019. 236 с.

Організація і тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб: навч. посіб. / С.С. Чернявський, О.О. Алексєєв, А.А. Вознюк. К., 2016. 66 с.

Павлюк Н. В. Процес формування показань неповнолітніх (інтерпретація та використання під час допиту) : монографія ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Апостіль, 2013. 208 с.

Піз Аллан, Піз Барбара. Мова рухів тіла. Київ : КМ-Букс, 2021. 416 с.

Пол Екман. Теорія брехні. Київ : КМ-Букс, 2019. 320 с.

Поліщук С. А. Методичний довідник з психодіагностики : навчально-методичний посібник. Суми: Університетська книга, 2019. 442 с.

Тіщенко В.В., Загородній В.Є., Белік Л.С. Тактико-психологічні засади слідчої та оперативно-розшукової діяльності : навчально-методичний

посібник / В.В. Тіщенко, В.Є. Загородній, Л.С. Белік. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 160 с.

Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Юридична психологія: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2019. 288 с.

Практичне заняття 10

Тема 10. Психологічні особливості окремих видів допиту

План

- 1. Психологічні основи допиту підозрюваних, обвинувачених. Вплив «захисної домінанти» на поведінку допитуваної особи.**
- 2. Виявлення та викриття неправди в показаннях підозрюваного.**
- 3. Психологічні основи допиту потерпілих, свідків.**
- 4. Психологія допиту неповнолітніх.**
- 5. Психологічні основи одночасного допиту двох чи більше вже допитуваних осіб.**
- 6. Психологія перехресного допиту.**

Завдання:

1. За невербальними ознаками та манерою мовної поведінки визначте ознаки повідомлення неправди у показаннях допитуваних осіб. Обґрунтуйте свою відповідь, запропонуйте психологічні і тактичні прийоми виявлення та викриття неправди у запропонованих ситуаціях .

2. Назвіть та обґрунтуйте психічні стани, притаманні потерпілому, свідку, підозрюваному при допиті.

3. Розгляньте особливості прояву віктимної поведінки потерпілого у процесі допиту.

4. Ознайомтеся з фабулою та зазначте як слідчий дійшов висновку про повідомлення йому свідомої неправди. Хто з жінок надає неправдиві показання.

Слідчий В. разом з судово-медичним експертом Ж. закінчив огляд тіла К. Тіло чоловіка лежало на килимі однієї з багатьох кімнат двоповерхового заміського будинку. Куля потрапила в саме серце. Револьвер лежав на близької відстані від убитого. Судмедексперт засвідчив, що смерть наступила ввечері попереднього дня. Зараз було близько 8 ранку. Слідчий негайно приступив до допиту свідків.

- Я приїхала вчора поїздом, який прибув о 19.30., і через кілька хвилин була вдома, - запевняла дружина покійного К.

- До чоловіка в кабінет я не заходила, оскільки була впевнена, що його немає вдома, він поїхав по справах фірми. Я розпакувала речі, лягла в ліжко і включила телевізор. Дорога мене втомила, але я заснула не відразу, але нічого підозрілого не чула. Вранці мене розбудила домробітниця, повідомивши мені трагічну новину.

- Я хотіла прибрати в кабінеті К., як завжди о 7.00, але двері були зачинені і я про всяк випадок постукала кілька разів. Мені ніхто не відповів і я увійшла ... Увійшовши до кабінету я побачила, що К. лежить на підлозі, а поруч пістолет. Я подумала, що сталося самогубство. Я побігла до кімнати господині і повідомила їй про те, що сталося. Ми одразу ж подзвонили в поліцію. Її слова раптом перервав гучний дзвінок. Від несподіванки всі здригнулися. Це дзвонив механічний будильник на робочому столі покійного. Не встиг будильник додзвонити до кінця, як слідчий зрозумів, що одна з жінок каже неправду.

5. Потерпіла К. по справі про звалтування знаходиться у стані фрустрації. Як це може впливати на її свідчення?

6. Роз'ясніть, які психічні стани і психологічні особливості свідка впливають на його показання.

7. Вкажіть ризики, які пов'язані з проведенням одночасного допиту вказаних осіб. З кого з підозрюваних необхідно почати допит.

Р. та Б. було затримано за підозрою в шахрайстві і крадіжках. У денний час вони дзвонили до квартир, представляючись представниками фірми, яка здійснює рекламну акцію з презентації своїх товарів, які можна придбати "за дуже низькими цінами" і пропонували набір "подарунків". У той час, як Р., відволікаючи увагу господинь квартир, демонструвала їм товари, Б. проходила до кімнат і викрадала гроші та цінності. Потім жінки спішно покидали квартиру, зіславшись на те, що їх терміново чекають в офісі. Однак злочинниці були затримані. При проведенні допитів у показаннях підозрюваних були виявлені суттєві протиріччя. Крім того, слідчий Ж. встановив, що Р. і Б. знайомі протягом п'яти років. Організатором і лідером є Р., якій і належить ідея легкої наживи. Б. спокійна, досить врівноважена жінка, що підпорядковувалася подрузі, хоча й розуміла, що вчиняє незаконні дії. Слідчий вирішив провести одночасний допит.

Список додаткової літератури:

Баранчук В. В. Тактика встановлення психологічного контакту при допиті: монографія. Харків: Апостіль, 2011. 232 с.

Бишевец О. В. Тактико-психологічне забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навч. посіб. / за ред. проф. М. А. Погорецького. Київ: Алерта, 2015.

Ващук О. П. Невербальна інформація в кримінальному провадженні: теоретико-методологічні основи : монографія. Одеса : Гельветика, 2017. 430 с.

Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 112 с.

Журавель В. А. Деякі проблемні питання провадження слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України. Вибрані твори. Харків: Апостіль, 2016. С. 305-307.

Засекіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування (навчальний посібник). К.: ВСВ «Медицина», 2018. 216 с.

Затенацький Д.В. Ідеальні сліди в криміналістиці (техніко-криміналістичні та тактичні прийоми їх актуалізації): моногр.; за ред. В.Ю. Шепітька. Х.: Право, 2010. 160 с.

Кацавець Р. С. Психологія особистості. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2021. 134 с.

Колеснікова І. А. Тактика виявлення та нейтралізації добросовісних помилок у показаннях свідків: монографія. Харків : Вид. агенція «Апостиль», 2014.

Кочемировська О. О. Вікова психологія для суддів: дитина в контакті з законом. Харків, 2010. 68 с.

Малкова Т. М. Візуальна психодіагностика. Київ: Державний університет телекомунікацій, 2018. 132 с.

Мухіна Г. В. Юридична психологія : навчально-метод. посіб. ; за ред. В. М. Бесчасного. Київ : ВД Дакор, 2019. 236 с.

Організація і тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб: навч. посіб. / С.С. Чернявський, О.О. Алексєєв, А.А. Вознюк. К., 2016. 66 с.

Павлюк Н. В. Процес формування показань неповнолітніх (інтерпретація та використання під час допиту) : монографія ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Апостіль, 2013. 208 с.

Піз Аллан, Піз Барбара. Мова рухів тіла. Київ : КМ-Букс, 2021. 416 с.

Пол Екман. Теорія брехні. Київ : КМ-Букс, 2019. 320 с.

Поліщук С. А. Методичний довідник з психодіагностики : навчально-методичний посібник. Суми: Університетська книга, 2019. 442 с.

Тіщенко В.В., Загородній В.Є., Белік Л.С. Тактико-психологічні засади слідчої та оперативно-розшукової діяльності : навчально-методичний посібник / В.В. Тіщенко, В.Є. Загородній, Л.С. Белік. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 160 с.

Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Юридична психологія: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2019. 288 с.

Практичне заняття 11

Тема 11. Психологічні особливості пред'явлення для впізнання

План

1. Психологічні закономірності пред'явлення для впізнання. Формування перцептивного образу об'єкта при сприйнятті.
2. Суб'єктивні та об'єктивні чинники, що впливають на правильність та повноту сприйняття.
3. Актуалізація в пам'яті раніше сприйнятого. Форми впізнання: симультанна і сукцесивна.
4. Тактико-психологічні основи організації і проведення пред'явлення впізнання.
5. Оцінка результатів пред'явлення для впізнання: психологічний і тактичний аспект.

Завдання:

1. *Визначте - які фактори стали причиною викривлення при сприйнятті ознак зовнішності злочинця.*

Допитуючи осіб до проведення пред'явлення для впізнання у справі про звалтування гр. Т., слідчий отримав від потерпілої і свідків наступну інформацію стосовно ознак зовнішності злочинця:

Свідок 1, молода людина 20 років, худорлявої статури, зріст 1 м 80 см: злочинець низького зросту, років 45, повнуватий, волосся темне, коротке, очі темні.

Потерпіла Т., жінка 30 років, середньої вродованості, зріст 1 м. 65 см: злочинець середнього зросту, років 40, середньої вродованості, волосся темно-русяве, коротка стрижка, очі карі, ніс прямий, рот невеликий, губи повні, на шиї родима пляма круглої форми, приблизно 1, 5 см.

Свідок 2, повна жінка 68 років, зріст 1 м 70 см: злочинець - молодий чоловік років 30, середнього зросту, худорлявої статури, стрижка коротка, волосся і очі темні.

При затриманні підозрюваного встановлено: Б., чоловік 37 років, зріст 1 м. 67 см, середньої статури, волосся коротке, темно-русяве, очі карі, ніс прямий, на шиї родима пляма круглої форми.

2. *Визначте психологічні чинники, які можуть ускладнювати проведення пред'явлення впізнання?*

Романовський, роз'їжджаючи по чорноморському узбережжю країни, знайомився з самотніми жінками, які приїхали на відпочинок. Високий, з атлетичною фігурою, він елегантно одягався, демонстрував хороші манери, був привабливий, умів красиво залицятися і видавав себе за заможного бізнесмена. Але через день-два після близькості, Романовський зникав з цінностями і грошима своєї чергової "обраниці". Особливістю Романовського було те, що кожній покинутій жінці він залишав достатню суму грошей для купівлі зворотнього квитка та записку: "Кохана, безцінна, єдина! Терміново їдь! Ти в великій небезпеці! Якщо залишуся живим, приїду і заберу тебе туди, де ми будемо дуже щасливі і багаті".

Романовського затримали в одному з готелів, при виході з номера своєї чергової жертви. При ньому були гроші і цінності. У номері на тумбочці виявлені записка і гроші на зворотній квиток до Дніпра.

Перед слідчим постало завдання пред'явити Романовського потерпілим для впізнання.

3. Якими психологічними факторами можна пояснити цей результат пред'явлення впізнання? Як слід організувати впізнання в даній ситуації?

На П. пізно ввечері було вчинено напад. Грабіжник, погрожуючи ножем, вирвав у потерпілої сумку, змусив зняти шубу і золоті прикраси. Підозра впала на раніше судимого за аналогічні злочини К. Він був пред'явлений П. для впізнання. На кистях рук К. були різні татуювання. П. увійшла в кабінет, оглянула чоловіків, що сиділи перед нею і вказала на К. Надалі було встановлено, що К. не брав участі у нападі на П.

4. Які психологічні фактори могли вплинути на показання свідка Д. та подальшу поведінку під час впізнання?

Громадянка Д., жвава і дуже балакуча пенсіонерка, сама прийшла до відділення поліції. Слідчому жінка заявила, що під час прогулянки у дворі багатопверхівки, де вона мешкає, несподівано стала свідком події злочину: проходячи повз їх двір (а він прохідний) чоловік зірвав сумку з плеча дівчини, що мешкає у сусідньому під'їзді їх будинка. Свідок детально описала

зовнішність нападника. Пізніше Д. неодноразово заходила до слідчого, щоб дізнатися, як просувається розслідування. Через деякий час жінку запросили для впізнання. Під час проведення слідчої (розшукової) дії вона довго і уважно вдивлялася в обличчя пред'явлених їй чоловіків. Перевішивши погляд на слідчого, вона помітила, що він дивиться на чоловіка, який сидить всередині під номером "3". Жінка вказала на цього чоловіка і заявила, що впізнає в ньому злочинця.

Упізнаний був статистом. Він не мав ніякого відношення до розслідуваного злочину.

5. За наданим викладачем словесним описом прикмет злочинця - впізнайте його особистість серед 4 представлених зображень (фоторобот).

Список додаткової літератури:

Бишевец О. В. Тактико-психологічне забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій. За ред. Проф. М.А. Погорецького. К. Алерта., 2015. 140 с.

Галаган В.І., Басиста І.В. Процесуальний порядок і тактика пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають: моногр. К.: КНУВС, 2007. 236 с.

Головецький М. О. Психофізіологічні основи узнавання і тактика пред'явлення для впізнання під час досудового слідства : моногр. Тернопіль : Вид-во «АСТОН», 2006. 108 с.

Гончаренко В. Г. Лекції з судової психології, читані в Академії адвокатури України. К.: Академія адвокатури України, 2008. 280 с.

Журавель В. А. Деякі проблемні питання провадження слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України. Вибрані твори. Харків: Апостіль, 2016. С. 305–307.

Кацавец Р. С. Психологія особистості. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2021. 134 с.

Малкова Т. М. Візуальна психодіагностика. Київ: Державний університет телекомунікацій, 2018. 132 с.

Поліщук С. А. Методичний довідник з психодіагностики : навчально-методичний посібник. Суми: Університетська книга, 2019. 442 с.

Тіщенко В.В., Загородній В.Є., Белік Л.С. Тактико-психологічні засади слідчої та оперативно-розшукової діяльності : навчально-методичний

посібник / В.В. Тіщенко, В.Є. Загородній, Л.С. Белік. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 160 с.

Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Юридична психологія : підручник. 3-тє вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2019. 288 с.

Практичне заняття 12

Тема 12. Психологічні основи слідчого експерименту

План

- 1. Психологічні основи слідчого експерименту. Подібність та відмінність психологічних особливостей з оглядом місця події та допитом.**
- 2. Психологічні чинники, що впливають на пізнавальну сутність слідчого експеримента та прогнозування його результатів.**
- 3. Моделювання обстановки й умов при здійсненні слідчого експеримента.**
- 4. Психологічні закономірності перевірки показань на місці.**
- 5. Оцінка результатів слідчого експеримента. Доказова цінність позитивних та негативних результатів.**

Завдання:

1. Дайте оцінку діям слідчого. Які фактори не були враховані слідчим? Як слідчому переконатися в доцільності проведення слідчого експерименту?

При розслідуванні справи про крадіжку особистого майна з квартири гр. М., свідок П. повідомила слідчому, що з вікна своєї квартири бачила, як рано вранці, коли ще не розвиднілося, з під'їзду будинку, в якому розташована квартира М., вийшов чоловік з великою спортивною сумкою та пластиковим пакетом у руках. Жінка добре запам'ятала прикмети чоловіка і надала їх

опис. У слідчого виник сумнів в тому, що свідок змогла розгледіти обличчя людини в зазначених умовах і вирішив не проводити слідчий експеримент.

2. Якими психологічними факторами можна пояснити поведінку свідка? В який спосіб слідчий може здійснити психологічний вплив на К.?

На допиті свідок К. повідомив слідчому, що бачив, як двоє молодих людей вчинили напад на хлопця у дворі їхнього будинку № 3 по вул. Дерев'янка. Інцидент К. спостерігав з боку входу у двір і встиг добре розгледіти нападників. Слідчий прийняв рішення провести слідчий експеримент, однак, на початку його проведення, К. заявив, що на допиті дав неправдиві показання.

3. Як організувати проведення слідчого експеримента та здійснити психологічний вплив з метою викриття інсценування?

До поліції із заявою про пограбування звернулася завідувача магазину Д., яка повідомила, що двоє чоловіків увірвалися до її кабінету через вікно, яке було відчинено. Злочинці прив'язали Д. до крісла, засунули в рот кляп з серветки для прибирання пилу, а потім через двері кабінету проникли в приміщення магазину, звідки викрали товари і велику суму грошей з каси. Лише через годину Д. вдалося виштовхнути язиком кляп, після чого вона стала кликати на допомогу.

При проведенні огляду кабінету Д. був виявлений кляп вагою 20 г. Такі ж серветки були в продажу в магазині, що перш за все і навело слідчого на думку про інсценування крадіжки, оскільки можна було припустити, що злочинці повинні були спочатку проникнути до приміщення магазину, взяти там серветку, потім вже зайти в кабінет Д. і вкласти їй до рота кляп. Товари в магазині були безцільно розкидані, як це зазвичай буває при інсценуванні крадіжки.

4. Чи припустимо застосування аналогії при перевірці можливостей сприйняття в даному випадку?

Для перевірки показань водія, який вчинив вночі наїзд на людину, яка лежала на дорозі (водій заявив, що не помітив лежачого), був проведений

слідчий експеримент. У нічний час слідчий у присутності понять і працівників поліції укладав на проїжджу частину манекен людини і потай спостерігав за діями водіїв проїжджаючих автомашин. Метрів через 100 кожна машина зупинялася і водій допитувався, що і коли він побачив на дорозі. Показання були отримані достатньо суперечливі: одні бачили «щось», інші - «людину», «бревно» тощо. Отримані дані були зафіксовані у протоколі проведення слідчого експеримента.

5. За допомогою якого тактичного прийому слідчий може перевірити здатність підозрюваного орієнтуватися у фактичній обстановці на місці вчиненого злочину?

При розслідуванні справи про крадіжку, вчинену у бухгалтерії підприємства, неповнолітній З. повідомив, що злочин вчинив він проникнувши до приміщення бухгалтерії через квартиру і викравши якісь папери та особисті речі працівників. У слідчого виникли сумніви в правдивості показань З., оскільки викрадені документи не могли бути цікавими для підлітка. До того ж показання З. лише в загальних рисах узгоджувалися з іншими доказами, наприклад, щодо місця розташування речей в бухгалтерії.

б. Ділова гра «Слідчий експеримент»: група студентів моделює проведення слідчого експерименту з метою з'ясування й демонстрації тактики цієї дії. Для цього акцентується увага на емоційному стані піддослідної особи в момент злочину та її інших психологічних особливостей.

Список додаткової літератури:

Бишевец О. В. Тактико-психологічне забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій. За ред. Проф. М.А. Погорецького. К. Алерта., 2015. 140 с.

Гончаренко В. Г. Лекції з судової психології, читані в Академії адвокатури України. К.: Академія адвокатури України, 2008. 280 с.

Журавель В. А. Деякі проблемні питання провадження слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України. Вибрані твори. Харків: Апостіль, 2016. С. 305–307.

Кацавець Р. С. Психологія особистості. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2021. 134 с.

Малкова Т. М. Візуальна психодіагностика. Київ: Державний університет телекомунікацій, 2018. 132 с.

Поліщук С. А. Методичний довідник з психодіагностики : навчально-методичний посібник. Суми: Університетська книга, 2019. 442 с.

Тіщенко В.В., Загородній В.Є., Белік Л.С. Тактико-психологічні засади слідчої та оперативно-розшукової діяльності : навчально-методичний посібник / В.В. Тіщенко, В.Є. Загородній, Л.С. Белік. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 160 с.

Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз). Харків 2007. 431 с.

Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. Юридична психологія : підручник. 3-тє вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2019. 288 с.

Практичне заняття 13

Тема 13. Психологічні особливості огляду місця події

План

- 1. Психологічні особливості проведення:**
 - огляду місця події (житла, приміщень, території);
 - огляду живої особи (освідування) та примусового освідування.
- 2. Суб'єктивні чинники, що впливають на огляд місця події.**
- 3. Місце події — джерело інформації про особистість злочинця.**
- 4. Типові помилки в ході аналізу обстановки місця події.**
- 5. Інсценування місця події. Психологічні можливості викриття.**
- 6. Побудова уявної моделі події на підставі результатів огляду місця події.**

Завдання:

1. Вирішіть запропоновані фабули і побудуйте уявну модель події, яка мала місце.

А. На березі водойми, в заростях чагарнику в 110 м від продовольчого магазину було виявлено труп чоловіка. За висновком судово-медичної експертизи, потерпілому, який на момент смерті перебував у стані алкогольного сп'яніння, було нанесено три удари по голові каменем, виявленим поруч із трупом. Слідів волочіння і порушень стану одягу не виявлено. На місці події в 1 м від трупа знайдено пляшку з-під недорогої горілки з численними відбитками пальців руки і долоні потерпілого. Сліди розташовані на верхній частині пляшки. У кишенях одягу потерпілого виявлені гроші і документи. За наявними слідами взуття встановлено, що крім потерпілого на місці події перебував ще один чоловік. Ніяких дій з боку злочинця для приховування слідів злочину вчинено не було.

Б. У відділення поліції звернувся гр. Е., який повернувшись після тижневого відпочинку виявив, що за його відсутності у квартирі сталася крадіжка. Прибувши на місце, і ретельно оглянувши місце події, слідчим було встановлено: об'єктом огляду є 1-кімнатна квартира, розташована на 3 поверсі 9 поверхового будинку. Вхід до квартири обладнано металевими дверима, оснащених дворигельним замком. Замок та двері без видимих пошкоджень. За входом у квартиру розташований коридор, далі - вхід до кухні і кімнати. У протилежній від входу до кімнати стіні - вікно, яке знаходиться в замкненому стані. У ході огляду встановлено, що обстановка квартири не порушена, злочинець узяв тільки найцінніші речі, подбав про знищення слідів.

В. Труп Т. лежав неподалік асфальтованої доріжки, що проходила повз край двору будинку № 3 та № 5 по вул. Садовій, де мешкав потерпілий. Під тілом і біля нього - велика калюжа крові. При зовнішньому огляді трупа виявлено велику рану в потиличній частині голови і рубані рани на тулубу з боку спини, а також на задній частині стегна лівої ноги. На землі біля трупа виявлено глибокі сліди, залишені важким колючо-ріжучим предметом. У 15 м від трупа в східному напрямку росте купка дерев. На одному з яких на відстані 1,2 м від землі виявлені свіжі рубані сліди, а біля дерева - сліди

взуття. «Доріжка» слідів вела в напрямку від дерева до трупа і назад, а потім губилася на твердому ґрунті.

2. За вищенаведеними фабулами визначте: а) психічний стан у момент вчинення злочину; б) рівень злочинного досвіду; в) психологічні риси злочинця. Обґрунтуйте свою відповідь.

3. Ознайомтеся з наданою фабулою і вкажіть на ознаки інсценування.

А. У відділення поліції надійшло повідомлення про вбивство гр. К., тіло якого було знайдено сином потерпілого А. Молодий чоловік стверджував, що прийшовши додому близько десятої години ранку виявив, що входні двері квартири незамкнені. Тіло батька лежало на підлозі кухні без будь-яких ознак життя. Син повідомив поліції, що останнім часом він з'являвся вдома не часто, оскільки не знаходив з батьком спільної мови. За словами А. батько любив випити і запрошував до дому своїх знайомих. Хлопець стверджував, що коли він підходив до будинку, то побачив як з під'їзду, в якому знаходиться їх квартира, вийшов знайомий батька Ж., який явно поспішав.

При проведення огляду місця події на підлозі кухні було виявлено тіло гр. К. з раневим пораненням в області грудної клітини. Кухонний ніж лежав поруч з тілом, на рукояті якого не було виявлено слідів пальців рук. Наявність крові біля трупа свідчила про те, що інцидент стався саме на цьому місці. Згідно з висновком судово-медичного експерта, смерть настала близько 16 годин тому, тобто, приблизно о 18 годині вечора минулої доби. У квартирі давно не прибирали. Меблі на кухні теж виглядала не дуже охайними. Кухонний стіл був весь у застарілих плямах. На столі стояла недопита пляшка горілки, об'ємом 0,7 літра, два скляних стакани, нарізані помідори, хліб і шматки копченої риби. Від стаканів було відчутно запах спиртного, будь-яких слідів рук на стаканах й пляшці не виявлено, бо їх ретельно протерли. На столі незначна кількість крихт. Структура шматків хліба пориста. Краї нарізаних продуктів рівні без ознак завітрювання.

Б. У своїй трикімнатній квартирі на п'ятому поверсі сучасного багатоповерхового будинку було виявлено тіло генерального директора будівельної компанії "Альянс". Чоловік помер від вогнепального поранення у праву скроню. На відстані 0,4 метра від його правої руки виявлено пістолет Walther P99. При огляді тіла чоловіка на манжеті лівого рукава сорочки знайдені сліди чорнил чорного кольору. У потиличній частині голови є садно.

4. З'ясуйте психологічні особливості огляду місця події. Яку інформацію щодо психологічних властивостей і станів злочинця можна отримати за матеріально-фіксованими слідами, виявленими на місці події?

Список додаткової літератури:

Алексейчук В.І. Огляд місця події: тактика і психологія : монографія. Харків : Апостіль, 2011. 232 с.

Бишевец О. В. Тактико-психологічне забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій. За ред. Проф. М.А. Погорецького. К. Алерта., 2015. 140 с.

Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 20. Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. Харків : Право, 2018. 952 с.

Журавель В. А. Деякі проблемні питання провадження слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України. Вибрані твори. Харків: Апостіль, 2016. С. 305-307.

Кацавец Р. С. Правова психологія. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2021. 120 с.

Кацавец Р. С. Психологія особистості. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2021. 134 с.

Орбан-Лембрик Л. Е., Кощинець В. В. Юридична психологія : навч. посіб. Чернівці : Книги - ХХІ, 2007. 448 с.

Основи загальної та юридичної психології: курс лекцій. навч. посіб. / Н.Р. Бобечко, В.П. Бойко, І.В. Жолнович, І.І. Когутич; за ред. В.Т. Нора. К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. 224 с.

Психологія слідчої діяльності: навчальний посібник: для студ. вищ. навч. закл./ В.Г. Андросюк, О.М. Корнєв, О.І. Кудерміна та ін.; за заг. ред.. Л.І. Казміренко. К.: Правова єдність, 2009. 200 с.

Тіщенко В.В., Загородній В.Є., Белік Л.С. Тактико-психологічні засади слідчої та оперативно-розшукової діяльності : навч.-метод. посіб. : для здобувачів вищої освіти ф-ту прокуратури та слідства (кримінальної юстиції). Одеса : Гельветика, 2019.159 с.

Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій: монографія. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2011.

Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Юридична психологія: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2019. 288 с.

Юридична психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Є. Самойлов, М. С. Корольчук, В.М. Корольчук та ін. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 432 с.

Практичне заняття 14

Тема 14. Психологічні основи обшуку

План

- 1. Пізнавальна роль психології при обшуку.**
- 2. Психологія особи, яка приховує.**
- 3. Психологічні основи облаштування ідеального тайника та протидії його виявленню.**
- 4. Психологія пошукових дій. Поняття та роль розшукових версій у процесі підготовки та проведення обшуку.**
- 5. Тактико-психологічні прийоми обшуку.**
- 6. Методи і прийоми рефлексивного мислення та управління.**
- 7. «Словесна розвідка», її роль та значення. Довільні та мимовільні реакції на подразники.**

Завдання:

1. Змодельуйте ідеальний тайник: а) той, що легко облаштовується; б) не привертає до себе уваги; в) призначений для приховання різних предметів пошуку (людина, тварина, труп (його частини), зброя, боєприпас, вибуховий пристрій, необроблений буритин, підакцизний товар (тютюнові чи

алкогольні вироби, паливно-мастильні матеріали), продукти харчування не тривалого зберігання, наркотичний засіб, готівка, електронний носій інформації, друкований документ тощо.

2. Визначте психологічні особливості приховання, якщо предмет є : 1) множинним, але однотипним; 2) множинним і при цьому різним за груповою приналежністю (пересортиця); 3) однотипним, але перебуває в різних агрегатних станах (твердому, рідкому, газоподібному, сипучому); 4) подільним на частини тощо.

2. Запропонуйте розшукові версії, спрямовані на відшукування певних предметів пошуку у межах певних об'єктів обшуку: тіло людини; тіло тварини; транспортний засіб; побутова техніка; меблі; житлове, офісне, виробниче, складське, торгівельне, допоміжне чи інше приміщення; відкрита ділянка місцевості: водойма, ліс, парк, поле, город, будівельний чи виробничий майданчик; об'єкт інфраструктури тощо. Закцентуйте увагу на демаскуючих ознаках, що можуть свідчити про приховання певних предметів пошуку в певних місцях (різкий сморід від автомобіля, в ізотермічному кузові якого залишено труп; неприродні форми тіла особи, яка переміщує під верхнім одягом товарну контрабанду; відмова від вживання продуктів харчування і напоїв "контейнерником", який переміщує наркотики у власному тілі тощо).

3. Висуньте розшукові версії, спрямовані на відшукування певних предметів пошуку у межах певних об'єктів обшуку з орієнтацією на відомі характеристики обшукуваного (стать; вік; фізичний стан; освіта; професія; життєвий і професійний досвід; майновий, сімейний, соціальний чи інший статус). Запропонуйте тактико-психологічні прийоми, які найдоцільніше застосувати у ситуації: а) безпосередньої участі обшукуваного в обшуку; б) відсутності останнього під час проведення обшуку.

4. Вкажіть, у чому може проявитися захисна домінанта підозрюваного у процесі проведення обшуку.

5. У цілях підготовки до обшуку проаналізуйте профіль із соцмереж із метою з'ясування інформації щодо обшукуваної особи й висунення розшукових версій.

6. Ділова гра «Обшук»: студенти розподіляються на дві команди, одна з яких приховує речі, а інша провадить навчальний обшук. Під час проведення команди міняються завданнями. Далі проводиться обговорення позитивних моментів і помилок, допущених командами.

7. Обшук провадився в кабінеті розкрадача майна. Документи, пошук яких здійснювався, виявити не вдалося. З огляду на це за розпорядженням слідчого обшукуваного вивели з кімнати, у якій провадився обшук, а всі меблі в ній переставили. Потім обшукуваного знов ввели до кімнати і почали спостерігати за ним. Неспокійний погляд обшукуваного сковзнув по переставленій обстановці і зупинився на одній із шаф, де і були заховані документи.

У чому проявилася мимовільна реакція обшукуваного? За допомогою яких прийомів викликають мимовільні реакції у обшукуваного? Сформулюйте правила спостереження за обшукуваним.

Список додаткової літератури:

Бишевец О. В. Тактико-психологічне забезпечення проведення окремих слідчих (розшукових) дій. За ред. Проф. М.А. Погорецького. К. Алерта., 2015. 140 с.

Ващук О. П. Невербальна інформація в кримінальному провадженні: теоретико-методологічні основи : монографія. Одеса : Гельветика, 2017. 430 с.

Журавель В. А. Деякі проблемні питання провадження слідчих (розшукових) дій за чинним КПК України. Вибрані твори. Харків: Апостіль, 2016. С. 305-307.

Засекіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування (навчальний посібник). К.: ВСВ «Медицина», 2018. 216 с.

Кацавец Р. С. Психологія особистості. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2021. 134 с.

Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія : посіб. для підгот. до іспиту. Харків : Право, 2019. 192 с.

Малкова Т. М. Візуальна психодіагностика. Київ: Державний університет телекомунікацій, 2018. 132 с.

Піз Аллан, Піз Барбара. Мова рухів тіла. Київ : КМ-Букс, 2021. 416 с.

Пол Екман. Теорія брехні. Київ : КМ-Букс, 2019. 320 с.

Поліщук С. А. Методичний довідник з психодіагностики : навчально-методичний посібник. Суми: Університетська книга, 2019. 442 с.

Тіщенко В.В., Загородній В.Є., Белік Л.С. Тактико-психологічні засади слідчої та оперативно-розшукової діяльності : навч.-метод. посіб. : для здобувачів вищої освіти ф-ту прокуратури та слідства (кримінальної юстиції). Одеса : Гельветика, 2019. 159 с.

Черновський О. К. Теоретичні засади та прикладні аспекти сучасної судової психології: монографія / наук. ред. В. Я. Мар-чак. Чернівці: Технодрук, 2014. 351 с.

Юридична психологія : підручник / за заг. ред. ОМ. Бандурки; Хар. Нац. Ун-т внутр. Справ. Харків: Майдан, 2018. 684 с.

Юридична психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О.Є. Самойлов, М.С. Корольчук, В.М. Корольчук, С.М. Миронець, Г.М. Ржевський. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 432 с.

Практичне заняття 15

Тема 15. Психологічні основи судової діяльності

План

- 1. Психологія учасників судового процесу. Виховна дія судового процесу і вирок на обвинуваченого та інших осіб.**
- 2. Психологічна структура судової діяльності - пізнавальна, конструктивна, виховна. Сутність та значення.**
- 3. Психологія судді. Формування внутрішнього переконання: етапи та чинники детермінанти (соціально-психологічні, позасудові).**
- 4. Психологічні основи прийняття рішення судом, судові помилки. Професійна деформація та шляхи її подолання.**
- 5. Психологія судових дебатів. Структура судової промови прокурора та захисника. Проблеми психологічного бар'єру між учасниками та засоби його подолання (роль рефлексивного мислення та управління).**

Завдання:

1. Виділіть з перелічених необхідні особливості комунікативної діяльності судді: - вибірковий характер осіб спілкування; - примусовий характер спілкування; - планування та чітка його організованість; - невизначеність предмета спілкування; - високий рівень усної та письмової мови; - вільна форма спілкування; - емоційний інтелект; - високий ступень конфліктності; - наявність психологічних знань; - допустимість різних видів психологічного впливу та тиску; Надайте вірний перелік особливостей комунікативної діяльності судді.

2. За результатами психологічного тестування судді Г. виявлено його наступні якості та особливості: різносторонні загальні та професійні знання, логічне мислення, середню працездатність, синтетичний склад розуму, стійку увагу, кмітливість; сумлінність, дисциплінованість, великий професійний стаж та життєвий досвід; нетактовність, підвищену емоційність, вміння контролювати емоції, критичне негативне ставлення до підсудного та захисника, боязливість, високу відповідальність, рішучість, наполегливість, безапеляційність та категоричність у питаннях справедливості; усна мова характеризується чіткістю формулювань, наявністю великої кількості юридичних термінів, стислістю та лаконічністю; письмова мова характеризується незначною кількістю орфографічних та граматичних помилок. Віднесіть перелічені якості до відповідних сторін діяльності судді та визначте серед них позитивні й негативні для її ефективного виконання.

3. Вкажіть з перелічених вірні ознаки професійної деформації та надайте їх повний перелік: невпевненість; творчий підхід; широта мислення; схематичність та шаблонність мислення; негативне ставлення до інших учасників судового провадження; самокритичність; постійне вдосконалення професійної діяльності; обмін досвідом.

4. *Оберіть з перелічених необхідні вимоги до судової промови та надайте їх вірний перелік: - виняткова ясність; - емоційна сухість; - правова та моральна оцінка діяння; - відсутність невербальної комунікації (жестів, міміки); - довготривалість; - мовна культура; - обґрунтованість доводів наявними доказами; звернення уваги суду до особистих якостей обвинуваченого;- увага на судді.*

5. *Ділова гра «Судові дебати»: студенти розподіляються на дві групи та складають коротку промову прокурора (сторони обвинувачення) та захисника (сторони захисту) з урахуванням елементів промови вищезазначених процесуальних осіб. Потім обирають по 3 методи судових дебатів (фундаментальний, 10 протиріччя, витяг доводів, ігнорування, метод шматків), за допомогою яких спростовують доводи в промові супротивника.*

6. *Визначте та розмежуйте логічне та інтуїтивне мислення при формуванні внутрішнього переконання судді.*

7. *Наведіть приклади конформної поведінки та сугестивного впливу учасників судового процесу на прийняття рішення судом.*

Список додаткової літератури:

Алексейчук В. І. Огляд місця події: тактика та психологія: монографія. Харків: Апостіль, 2011. 232 с.

Воронов О.І., Плешко Е.А. Психологія прийняття рішень в професійній діяльності. Одеса: Фенікс, 2016. 157с.

Гончаренко В. Г. Лекції з судової психології, читані в Академії адвокатури України. Київ : Академія адвокатури України, 2008. 280 с.

Кацавець Р. С. Судова психологія: Навчальний посібник. К.: Алерта, 2016. 117 с.

Костюченко О. Ю. Особливості проведення прямого та перехресного судового допиту свідків і потерпілих // Вісник кримінального судочинства. 2015. № 1. С. 66-73.

Михайлишин У. Б. Методологія дослідження судової психології: тенденції розвитку крізь призму діахронії. URL: <http://psytir.org.ua/upload/>

[journals/5/authors/2014/Mykhailyshyn_Uliana_Bohdanivna_Metodologiya_doslid_zhennja_sudovoi_psyhologii_tendantsii_rozvytku_kriz_pryzmu_diahronii.doc](#).

Судова психологія: навчальний посібник для вищих навчальних закладів / М.В. Костицький, В.Я. Марчак. Чернівці: ЧНУ, 2013. 495 с.

Черновський О. Теоретичні засади та прикладні аспекти сучасної судової психології. К.-Чернівці: Технодрук, 2014. 351с.

Шепітько В. Ю. Психологія судової діяльності: Навч. посібник. Х.: Право, 2006. 160 с.

Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Юридична психологія: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2019. 288 с.

Юридична психологія : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки; Хар. Нац. Ун-т внутр. справ. Харків: Майдан, 2018. 684 с.

Практичне заняття 16

Тема 16. Психологія судових дій. Судово-психологічна експертиза План

1. Психологічні основи проведення судових дій:

- особливості судового допиту – прямого, перехресного, одночасного, в режимі відеоконференції;

- особливості судового огляду – місця події, документів, речових доказів тощо;

- особливості пред'явлення для впізнання.

2. Об'єкт і предмет дослідження судово-психологічної експертизи, її відмінність від судово-психіатричної експертизи.

3. Методи судово-психологічної експертизи.

4. Напрямки та підстави призначення судово-психологічної експертизи.

5. Мета та предмет судово-психологічної експертизи із застосуванням комп'ютерного поліграфа. Особливості оцінки отриманої інформації.

6. Організація та провадження судово-психологічної експертизи (процесуальна регламентація, матеріали для експертного дослідження, експерти та експертні заклади).

7. Особливості призначення комплексних психолого-психіатричних, психолого-медико-психіатричних, психолого-автотехнічних, психолого-лінгвістичних експертиз.

Завдання:

1. Ділова гра “Одночасний допит”: група студентів моделює одночасний допит в суді з метою з'ясування та демонстрації тактичного ризику цієї дії. Для цього акцентується увага на конфліктному стані, емоційній напруженості, невербальних проявах, ефекті “соціальної інгібіції” та «фасіліації» в процесі такого виду допиту.

2. Ділова гра “Перехресний допит”: студенти розподіляються на три групи для перехресного допиту свідка, потерпілого, обвинуваченого. Завдання – в процесі допиту висвітлити різні позиції сторін, відмінності в оцінці доказів, мету допиту та використану тактик.

3. З'ясуйте особливості судового огляду місця події, судового огляду речових доказів та документів з акцентуванням уваги на функціях та значенні цих дій.

4. Визначте об'єкт та предмет судово-психологічної експертизи та окреслите відмінності від інших видів експертиз (судово-психіатричної, судово-медичної тощо).

5. *Окресліть методи, за допомогою яких проводиться судово-психологічна експертиза та вирішіть питання, які риси особистості вони діагностують та з якою метою.*

6. *Обвинувачена Ж., яка перебувала на обліку у психоневрологічному диспансері, в судовому засіданні заявила, що вчинила вбивство свого цивільного чоловіка в стані сильного душевного хвилювання, зумовленого жорстоким поводженням з нею, систематичних дій, які принижували її честь та гідність як особи.*

Які види експертиз необхідно призначити у даному випадку? Визначте коло питань, які вони вирішують.

7. *Громадянин К., вчинив самогубство. У передсмертному листі він зазначив, що захворів тяжкою хворобою та просить у своїй смерті нікого не винити.*

Визначте вид експертизи та коло питань, які вона вирішує.

8. *Пенсіонерка П. звернулась до суду з позовом про визнання угоди (договору купівлі - продажу квартири) недійсним обґрунтовуючи свої вимоги тим, що з відповідачем вони домовились підписати у нотаріуса виключно договір оренди. Під час вчинення нотаріальних дій саму угоду вона не читала, частково не усвідомлювала фактичний зміст власних дій та їх наслідків.*

Які види експертиз необхідно призначити у даному випадку? Визначте коло питань, які вони вирішують.

9. *Обвинувачений у вчиненні особливо тяжкого злочину в судовому розгляді заявив клопотання про необхідність застосування спеціального технічного засобу - комп'ютерного поліграфа з метою отримання орієнтувальної інформації щодо ступеня ймовірності повідомленої інформації та джерела такої отриманої інформації.*

Визначте правові та організаційні підстави застосування спеціального технічного засобу - комп'ютерного поліграфа. Яким чином здійснюється оцінка результатів застосування комп'ютерного поліграфа.

10. Ділова гра “Судово-психологічна експертиза”: студенти розподіляються на групи, в яких група “суддя” призначає судово-психологічну експертизу певного напрямку, а група “експерт” визначає необхідні для її проведення методи.

11. Студенти, під керівництвом викладача, здійснюють критичний аналіз висновку судово-психологічної експертизи, зазначають підстави її проведення, можливі помилки, недоліки, використані методи.

Висновок судово-психологічної експертизи.

Вступна частина.

В Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса, на підставі ухвалі від 23 .09. 200__р. судді ХХХХ міськрайсуду Харківської області ХХХХ про проведення судово-психологічної експертизи надійшли матеріали кримінального провадження № ___ на 227 аркушах відносно громадянина К., обвинувачуваного в вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 115 КК України.

На розгляд експертизи поставлені наступні питання:

1. Яка загальна психологічна характеристика обвинуваченого К. ? 2. Які психологічні особливості підекспертного К. мають чітко виражений характер і можуть істотно впливати на його поведінку? 3. Чи перебувала підекспертна особа К. у момент вчинення протиправного діяння у стані фізіологічного афекту - як психологічній основи сильного душевного хвилювання? 4. Чи усвідомлювала підекспертна особа К., значення своїх дій у момент вчинення протиправних дій, чи могло вона керувати ними і передбачати їх наслідки?

Короткий зміст обставин справи (із матеріалів справи)

З матеріалів кримінального провадження відомо, що 7.02.____ р. близько 16 годин гр-н К., знаходячись за адресою с. Єлізаветовка Богодухівського району, вулиця Щаслива, буд. 40 кв. 12 в квартирі гр. Б., маючи на меті позбавлення життя гр. Б., умисно завдав декілька ударів сокирою в область голови гр. Б, від чого остання померла.

Проведення судово-психологічної експертизи доручено старшому науковому співробітникові лабораторії судово-почеркознавських, автороведческих і психологічних досліджень, кандидатові психологічних наук, доценту Е., що має вищу психологічну освіту кваліфікацію судового експерта 1 класу за фахом 14.1. "Психологічні дослідження", (свідоцтво № __) і стаж експертної роботи з _____ року .

Про кримінальну відповідальність по ст. 384 КК України експерт попереджений: _____

II. Дослідницька частина

На дослідження представлені матеріали кримінального провадження №__ на 227 листах. Дослідження індивідуально-психологічних особливостей К. проводилося в умовах СІЗО УГДУ у Харківській області м. Харкова.

Для вирішення поставлених питань досліджені надані судом матеріали кримінального провадження, проведено обстеження К, використовувалися наступні методи: Спостереження; Психологічна діагностично орієнтована бесіда; Біографічний; Експериментально-психологічне дослідження (стандартизовані і проектні методи); Контент-аналіз суб'єктивної інформації;

К. народився 04.02.195__ р. в с. Добропілля Петрівського (Лозівського) району Харківської області єдиною дитиною в сім'ї колгоспників. У дитинстві розвивався без особливостей, дитячий сад не відвідував.

У середню школу с. Добропілля пішов з 7 років, вчився там в початкових класах. Увесь період вчився задовільно. Стосунки як з однокласниками, так і з учителями підтримував хороші. У 1969 р. був призваний в армію. Після демобілізації працював шофером в Н...ском РВВС до 1996 р. Вдівець, дружина померла в 2002 р. Має троє дітей. Останні 2 місяці до арешту мешкав із співмешканкою, яка на 15 років молодше за К. та зловживала спиртними напоями.

Згідно з довідкою № 213 від 11.02.08. К. на обліку у психіатра в ЦРБ не знаходиться.(л.с.83). Згідно з довідкою № 135 від 11.02.08 з наркологічного кабінету ЦРБ Харківській області, К. перебуває на обліку з приводу синдрому залежності від алкоголю з 2007 р. (л.с. 84). Раніше не судимий (л.с. 82). З характеристики з колишнього місця роботи (від 02.05.08 р.) відомо: «... К. зарекомендував себе з позитивного боку. В роботі завжди вміє виділити головне і спрямувати зусилля на виконання поставленого завдання. Вимогливий до себе та підлеглих. Порухень дисципліни та законності не допускав. Користується повагою серед колег по службі, населення. У відношенні до громадян ввічливий та уважний, виявляє культуру і тактовність. (л.с. 90).

Згідно з характеристики з місця проживання від 03.03.2008 р., К. «після виходу на пенсію фактично оселився у домоволодінні своєї матері-пенсіонерки, де і проживав разом з нею та її рідною сестрою, допомагаючи їм по домогосподарству: обробляв город, доглядав худобу. Був надійною опорою та захистом для стареньких. Любив випити чарочку оковитої, але не зловживав. Людина привітна, завжди усміхнена з почуттям гумору, в жодній сварці чи бійці не помічений. Хобі – заядлий рибалка. (л.с.85)

Індивідуально-психологічні особливості К. за даними тестового обстеження.

На момент обстеження контакт з К., дещо ускладнений, часто перепитує питання, просить уточнити прості терміни, мовні звороти, поведінку впорядковану. Мета експертизи розуміє, працює старанно.

Мовний розвиток К., з достатнім лексичним запасом. Судження послідовні, логічно зв'язні. Запас знань обмежений, круг відомостей про навколишню дійсність задовільний. Здатність сприйняття (цілісність, свідомість, вибірковість) без порушень. Об'єм, стійкість і перемикання уваги достатні.

Пам'ять на минулі і поточні події збережена. К. має низьку оперативність мислення, недостатньо розвинений рівень культури і ерудованості при достатній аналітичній мислення, схильності до вільнодумства, ухваленню самостійних інтелектуальних рішень. Відзначається конкретна уява, розвинений практичний інтелект. В цілому інтелектуальний розвиток К., відповідає отриманій освіті, набутого життєвого досвіду.

Ці експериментально-психологічні обстеження дозволяють охарактеризувати К. як особу з нестійкою середньою самооцінкою (рівень - 60,8%), з наявністю конфлікту за шкалою "цікава робота" в системі ціннісних орієнтацій. Не виключено, що потреба в цікавій роботі у К. не завжди

задовольнялася. К.- інтроверт - з переважанням флегматичного типу темпераменту. Основні риси - рівний, спокійний, такий, що викликає довіру (тести Айзенка, Дембо - Рубінштейн, М.З. Дукаревич).

Основними індивідуально-психологічними особливостями К. за даними тестів М.Люшера, Р.Кеттелла, FPI, Литмана-Шмишека являються:- комунікативні властивості особи : відкритість в міжособистісних контактах, здатність до безпосереднього спілкування. Стриманість і розсудливість у встановленні соціальних контактів, обережність і соромливість, дипломатичність по відношенню до людей; активність позиції, висока мотивація досягнення, потреба у володінні життєвими благами, прагнення до домінування; сприйнятливості до критичних зауважень; упертість і свавілля зводяться в принцип, прагнення до безконфліктного спілкування; - емоційно-вольові характеристики особи : емоційна стійкість, упевненість в собі і у своїх силах, спокійне, адекватне сприйняття дійсності, уміння контролювати свої емоції і поведінку, урівноваженість. Разом з вказаним К. властива педантичність як довге переживання травмуючих подій, скутості, невпевненості. Характерно, що застряючі педанти, у тому числі і К., реагують на стрес не відразу, накопичуючи негативні емоції, що надалі проявляється афективними спалахами. Для К. характерна також різка зміна настрою, іноді без причин.

По тесту Басса - Дарки (на прояв агресивності) у К., виявлений високий рівень образи - 87,5 % як заздрість і ненависть до інших за дійсні або уявні страждання; високий рівень відчуття провини - 100 % як переконаність в тому, що він є поганою людиною, поступає зло. Підвищеного рівня фізичної агресії у К. не виявлено.

Таким чином, на поведінку К. у досліджуваній ситуації істотний вплив могли зробити наступні його індивідуально-психологічні особливості: педантичність, як довге переживання травмуючих подій, сприяюча накопиченню негативних емоцій, образливість.

Ретроспективний аналіз поведінки К. у досліджуваній ситуації з урахуванням його індивідуально-психологічних особливостей і емоційного стану.

Аналіз представлених судом матеріалів з урахуванням індивідуально психологічних особливостей і емоційного стану К. у момент інкримінованого йому діяння, діагностично орієнтована бесіда з К. дозволяють констатувати, що конфліктну ситуацію між Б. і К. спровокувала Б. При цьому, такі особисті якості як педантичність,

образливість тільки сприяли кумуляції (накопиченню) негативних емоційних переживань.

Таким чином, у К. сформувався комплекс психотравмуючих афектних переживань, що обумовлені ревнощами і є типовою кумуляцією (накопичення) афективної напруги в тривалій конфліктній ситуації (1-а попередня стадія афекту). Поведінка і дії К. течія думок в його свідомості визначалися не об'єктивними умовами ситуації, а якістю домінуючих емоційних переживань приниження, образи, ображеної гідності. (2-а стадія афекту)

Для типового (повсякденного) стилю поведінки і взаємовідносин К. з людьми, що оточують його, така поведінка не властива і не є проявом його особистих якостей. На користь афективної глибини емоційної реакції свідчить і повна нехарактерна для особи К. грубої агресії як способу вирішення конфлікту (тест Басса-Дарки, ИТО).

Таким чином аналіз інкримінованого К. діяння 07.02., р., його поведінки і емоційного стану, дослідження індивідуально-психологічних особливостей; наявність стадій фізіологічного афекту дозволяють зробити висновок, що К. у момент здійснення інкримінованого йому діяння знаходився в стані фізіологічного афекту.

Кримінальна афективна реакція у К. мала вибуховий "лавиноподібний" характер і супроводжувалася характерними ознаками різкого звуження свідомості, порушенням вольової регуляції поведінка з переживанням крайнього гніву, образи, ображеної гідності, імпульсивним прагненням будь-яким шляхом усунути джерело приниження, зневаги, руховими автоматизмами великої сили.

III. Висновки:

1. Загальна психологічна характеристика К. викладена на вищезазначених сторінках дослідницької частини .

2. Істотний вплив на поведінку К.у інкримінованому йому діянні 07.02.08 р. зробили наступні його індивідуально-психологічні особливості, що мають яскраво виражений характер: педантичність, як схильність до накопичення негативних емоційних переживань, образливість.

3. У момент вчинення інкримінованого К. діяння, він знаходився в стані фізіологічного афекту як психологічної основи сильного душевного хвилювання.

4. К. у момент вчинення протиправних дій не в повному ступені міг усвідомлювати значення своїх дій, керувати ними і передбачати їх наслідки.

Експерт

С п и с о к д о д а т к о в о ї л і т е р а т у р и :

Алексейчук В. І. Огляд місця події: тактика та психологія: монографія. Харків: Апостіль, 2011. 232 с.

Воронов О.І., Плешко Е.А. Психологія прийняття рішень в професійній діяльності. Одеса: Феникс, 2016. 157с.

Гончаренко В. Г. Лекції з судової психології, читані в Академії адвокатури України. Київ : Академія адвокатури України, 2008. 280 с.

Гончаренко В. Г. Судово-психологічна експертиза в системі засобів захисту // Адвокат. 2009. № 4. С. 4-13.

Кацавець Р. С. Судова психологія: Навчальний посібник. К.: Алерта, 2016. 117 с.

Костюченко О. Ю. Особливості проведення прямого та перехресного судового допиту свідків і потерпілих // Вісник кримінального судочинства. 2015. № 1. С. 66-73.

Марчак В. Я. Значення комплексної судової психолого-психіатричної експертизи для визнання судом обмеженої осудності особи // Право України. 2007. №11. С. 81-84.

Михайлишин У. Б. Методологія дослідження судової психології: тенденції розвитку крізь призму діахронії. URL: http://psytir.org.ua/upload/journals/5/authors/2014/Mykhailyshyn_Uliana_Bohdanivna_Metodologiya_doslid_zhennja_sudovoi_psyhologii_tendentsii_rozvytku_kriz_pryzmu_diahronii.doc.

Судова психологія: навчальний посібник для вищих навчальних закладів / М.В. Костицький, В.Я. Марчак. Чернівці: ЧНУ, 2013. 495 с.

Черновський О. Теоретичні засади та прикладні аспекти сучасної судової психології. К.-Чернівці: Технодрук, 2014. 351с.

Шепітько В. Ю. Психологія судової діяльності: Навч. посібник. Х.: Право, 2006. 160 с.

Шепітько В.Ю., Коновалова В.О. Юридична психологія: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2019. 288 с.

Юридична психологія : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки; Хар. Нац. Ун-т внутр. справ. Харків: Майдан, 2018. 684 с.

Практичне заняття 17

Тема 17. Кримінальна психологія

План

- 1. Поняття, предмет, завдання та методи кримінальної психології.**
- 2. Типологія злочинців.**
- 3. Мотивація та соціальна перцепція в поведінці злочинця.**
- 4. Психологія окремих категорій злочинців (насильників, жіночої злочинності тощо).**
- 5. Психологічні особливості формування злочинних груп.**
- 6. Психологічний профіль злочинця: поняття, сутність та особливості формування.**
- 7. Психологічна сторона запобігання злочинам і засоби впливу на злочинців.**

Завдання:

- 1. Порівняйте об'єкт дослідження загальної, юридичної та кримінальної психології.*
- 2. Зробіть схематичне зображення місця кримінальної психології у системі юридичної психології. Розкрийте його зміст.*
- 3. Визначте методи кримінальної психології та напрями їх застосування в кримінальному судочинстві.*
- 4. У позааудиторний час підготуйте презентацію за біографією одного із відомих злочинців. Проаналізуйте психологічні особливості обраного злочинця згідно з відомими типологіями.*
- 5. У позааудиторний час проведіть діагностику мотиваційної сфери за допомогою методики Сонді.*
- 6. 04 вересня близько 11 години К. та її співмешканець В. знаходилися за місцем проживання в будинку № 20 по вул. Світлій. В ході сварки, яка виникла через претензії К. до В. в зв'язку з його пияцтвом і небажанням*

влаштуватися на роботу, В., що знаходився в стані алкогольного сп'яніння, почав ображати К., яка сиділа на дивані в кухні і чистила картоплю кухонним ножем. В. підійшов ззаду і несподівано завдав їй два удари кулаком по голові, потім схопив швабру та замахнувся нею на К. Вона встала і з метою припинення протиправних дій з боку В. завдала йому один удар ножем, який знаходився у неї в руці, в ліву половину грудної клітини на рівні восьмого міжребір'я зліва, заподіявши одну непроникаючу колото-різану рану на лівій половині грудної клітини, чим спричинила легке тілесне пошкодження. Приблизно через 40 хвилин додому повернувся А., який також проживав за вказаною адресою. А. приніс з собою пляшку з самогоном обсягом 0,5 л. і запропонував випити, але В. відмовився, оскільки вже перебував в сильному алкогольному сп'янінні. Потім А. і К. випили, а В., образившись, що самогон розпивають без нього, вийшов з дому, а К. і А. продовжили розпивання самогону. В цей час до кухні увійшов В. і знову став ображати К., висловлюючись на її адресу нецензурною лайкою, потім підійшов до неї і почав наносити удари кулаком по спині і голові. У цей момент ніж перебував у К. в руках, так як вона весь цей час намагалася чистити картоплю. Раптово К. зазначеним вище кухонним ножем завдала В. 3 удари в ліву половину грудної клітки зліва. Заподіяння В. тяжкого тілесного ушкодження, небезпечного для життя, спричинило смерть В.

Знайдіть психологічне обґрунтування злочинної поведінки К. Визначте тип злочинця за відомими вам критеріями.

7. Ділова гра “Організована злочинна група”: група студентів моделює підготовку до вчинення злочину організованою групою з метою з’ясування та демонстрації розподілу ролей в групі та виконуваних функцій.

8. За фотознімком групи діагностувати психологічні особливості групи та її членів, розподіл ролей в групі. На цій основі виокремити засоби психологічного впливу на членів групи та їх послідовність.

9. Оглядом місця події встановлено: 20.04., приблизно о 23 годині, перебуваючи біля школи-гімназії №19, яка розташована за адресою: Запорізька область, м Мелітополь, вул. Ломоносова, 151, виявлено труп П..1998 р.н. Потерпіла одягнута у спідницю чорного кольору, футболку жовтого кольору та шкіряну куртку чорного кольору. На ногах П. капронові колготи чорного кольору та кросівки чорного кольору. На момент огляду на одязі потерпілої слідів боротьби не виявлено, спідня білизна знаходиться за місцем свого призначення, Особисті речі: рюкзак червоного кольору (порожній), годинник наручний із металу жовтого кольору, сережки із металу жовтого кольору. Потерпілій завдано 9 ударів по голові тупим предметом, за слідами схожим на червону цеглу (уламки цегли виявлено поруч та вилучено), 3 різані рани в області шиї та 13 різаних ран поперекової області, за слідами, ймовірно спричинених уламком скла, чим заподіяно, за висновком судово-медичної експертизи, відкриту черепно-мозкову травму, у формі лінійних переломів кісток склепіння та основи черепа, лінійних і втиснутих осколкових переломів кісток лицьового відділу черепа, крововиливу по оболонки і в тканину головного мозку, що ускладнено набряком, дислокацією головного мозку, що в сукупності є тяжкими тілесними ушкодженнями, небезпечними для життя, внаслідок чого наступила смерть потерпілої.

Складіть психологічний портрет невідомого злочинця із застосуванням різних методик профілювання.

10. В позааудиторний час за аналізом публікацій в засобах масової інформації щодо вчиненого злочину скласти психологічний портрет злочинця.

Список додаткової літератури:

Будіянський М.Ф Кримінальна психологія: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2011. 382 с.

Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія : посіб. для підгот. до іспиту. Харків : Право, 2019. 192 с.

Медведєв В. С. Кримінальна психологія: Підручник. К.: Атіка, 2004. 368 с.

Мухіна Г.В. Юридична психологія: навчально-методичний посібник / за заг. ред. В. М. Бесчастного. Київ: ВД “Дакор”, 2019. 236 с.

Сучасні питання протидії організованій злочинності в Україні та за кордоном : монографія / кол. авт.: Ю. М. Крамаренко, О. С. Скок, Т. В. Шевченко, В. Г. Хашев. Дніпро : ДДУВС, 2022. 216 с.

Тест Сонді. URL: https://www.eztests.xyz/tests/personality_szondi/

Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007.

Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення розслідування діяльності злочинних угруповань : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ; Ліра ЛТД, 2010. 304 с.

Чаплинський К. О., Мінка П. Я. Розслідування злочинів, вчинених злочинними угрупованнями : навчальний посібник. Дніпропетровськ : Дніпропетровський гуманітарний університет, 2009. 225 с.

Шевцов С. О. Психолого-криміналістичний портрет невстановленого злочинця: монографія. Харків: Експертна служба України, 2011. 84 с.

Щур Б. В. Тактика нейтралізації протидії розслідуванню злочинів, вчинених організованими групами : монографія. Харків : Гриф, 2005. 176 с.

Практичне заняття 18

Тема 18. Ювенальна психологія

План

- 1. Поняття, предмет, завдання та методи ювенальної психології.**
- 2. Психологія неповнолітніх. Характеристики вікових груп неповнолітніх.**
- 3. Причини та передумови формування девіантної поведінки неповнолітніх.**
- 4. Закономірності формування антисоціальних настанов у неповнолітніх та механізм їх реалізації у протиправній поведінці.**
- 5. Психологічний аналіз особи неповнолітнього злочинця.**

6. Психофізіологічні засоби роботи з підлітками у ювенальній превенції.

Завдання:

1. *Окресліть психологічні характеристики вікових груп неповнолітніх.*

2. *Яким віковим категоріям неповнолітніх притаманні навіювання, “почуття дорослості”, схильність до авторитетної референтної групи, негативізм?*

3. *Охарактеризуйте особливості конформної та нонконформної поведінки неповнолітніх.*

4. *Вкажіть, які з перерахованих ознак відносяться до ознак фізичної занедбаності дитини, а які до психологічного (емоційного) насильства: брудний та пошкоджений одяг, невідповідний до сезону; безсоння; недотримання гігієнічних норм; медичні проблеми, які не піддаються лікуванню; ховання або крадіжка їжі; відсутність або низький рівень соціальних навичок; бездоглядність; нездатність до навчання, невідповідність розумових здібностей віковим нормам; відставання у порівнянні з однолітками у фізичному та соціальному розвитку; порушення мови, сну, прийому їжі; систематичне повторювання дій, зокрема - розкачування, смоктання пальців, кусання; відсутність зосередження та уваги; відсутність інтересу чи емоцій; депресія або віддаленість; агресія.*

5. *Підозрювана у вбивстві Т., 15 років, зростає в сім'ї з мамою і вітчимом. Мати і рідний батько Т. розлучилися, коли дівчинці було 5 років. З ним вона відношення не підтримує. Мати зайнята виключно своїм особистим життям і роботою. Мати змушує дівчинку виконувати її домашні обов'язки (готування, прання, прибирання, прасування), посилаючись на те, що, у неї немає часу і вона багато працює. Через це Т. іноді навіть доводиться прогулювати школу. Вітчим Т. не працює, п'є, з цього приводу бувають скандали. Т. часто плаче, але мати ніяк не реагує на емоційний стан дівчинки. У неї майже немає друзів, так як немає часу з*

ними зустрітися і розділити їх інтереси. У школі Т. вчиться добре, у вчителів претензій немає. Проявляє інтерес до творчості. Дуже любить малювати, їй подобається відвідувати музеї, коли в школі бувають планові екскурсії. Деякий час назад у Т. в школі з'явився хлопець, але вона не змогла з ним зустрічатися, тому що не мала можливості з ним бачитися. Хлопчик став зустрічатися з її однокласницею. Мати намагалася втішити дівчинку щойно купленого для неї кофтою, так як вона це робила завжди. Гроші в сім'ї водилися. Подарунки Т. мати робила часто, але тільки те, що вважала за потрібне сама. На кожну проблему дитини її мама реагувала таким чином: «Ну ти що не бачиш для кого я працюю?». До матері ставиться із глибокою повагою і вважає, що вона насправді заслуговує набагато кращого чоловіка, аніж вітчим. Коли стався черговий скандал через п'яного вітчима, а Т. мати сказала прибирати брудні тарілки і викинути сміття, дівчина схопила кухонний ніж та нанесла 5 ножових поранень вітчиму. Від отриманих поранень чоловік помер на місці.

Проаналізуйте особливості формування мотиваційної сфери підозрюваної з урахуванням рівня задоволення її потреб. Визначте види захисних механізмів, які проявляються у поведінці особистості.

6. Неповнолітній Д., 15 років. Батьки Д. розлучилися, коли хлопчикові було 12 років, батько пішов з сім'ї і мало спілкується з сином. Мати Д., влаштувавши своє особисте життя, переїхала до іншого чоловіка і забирає дитину лише на вихідні і то не завжди. Проживає Д. із бабусяю та дідусем. За прогули в школі отримує іноді від діда невеликі «прочухани», на що особливо не реагує. У школі має репутацію заводили та нероби. Вчиться погано, часто грубіянить вчителям, бере участь в будь-якій «шкільній розбірці». Мама і тато шкільним життям сина особливо не цікавляться. Грошей на розваги вистачає. Бабуся і дідусь балують Д., батько, при зустрічі з сином, завжди дає йому значну суму грошей. Мама забезпечує всім необхідним. У школі Д. часто вихваляється новими придбаннями. Завжди в

центрі уваги і користується популярністю у хлопців в школі. В кінці травня Д. повинен був писати підсумкову контрольну роботу з алгебри, від якої залежала його оцінка за рік. Якщо Д. не з'явиться на цю контрольну, вчитель обіцяв поставити йому двійку за рік і залишити на другий рік. До контрольної роботи Д. не готувався, гуляв і пив зі своїми друзями. У день, коли потрібно було писати контрольну, Д. прогуляв перші два уроки. В цей час він пив пиво зі старшими товаришами в парку недалеко від школи. Коли потрібно було йти на урок, Д. був уже добряче п'яний. Не вигадавши нічого кращого, Д. подзвонив до школи і повідомив, що там закладена бомба. Звичайно, школу евакуювали. Особу Д. встановили в той же день.

Проаналізуйте фактори, які впливали на формування протиправної поведінки у Д.

7. Із неповнолітнім Черненком було проведено проєктивну методичку “Неіснуюча тварина”, за результатами якої отримано наступні дані: малюнок розташовано у верхній частині аркуша, голова тварини намальована “анфас”, має довгі гострі вуха та роги, рот з великою кількістю зубів. Лапи тварини односпрямовані, мають гострі кігті. Окрім лап тулуб має великі крила, хвіст, спрямований вправо вгору, та панцир з гострими голками. Тварина має назву “Крокожор”.

Надайте психологічний портрет неповнолітнього.

Список додаткової літератури:

Декларація прав дитини: Резолюція 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20.11.1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text

Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон України від 21.06.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text>

Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24.01.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80#Text>

Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2017 р. № 1044. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text>

Будіянський М.Ф. Кримінальна психологія: навчальний посібник. Одеса: Фенікс, 2011. 382 с.

Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 112 с.

Гетьман Т. О., Кричковська Т. Д. Проблеми вікової психології: хрестоматія. К.: КНТ, 2021. 469 с.

Журавель Т. В., Вовк В. М., Калівошко В. К. Підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, у тому числі неповнолітніх. Методичний посібник. К.: Версо-04, 2012. 168 с.

Засекіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування (навчальний посібник). К.: ВСВ «Медицина», 2018. 216 с.

Ільїна Н. М., Мисник С. О. Загальна психологія: теорія та практикум: навчальний посібник. Суми: Університетська книга, 2017. 352 с.

Кацавець Р. С. Правова психологія. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2021. 120 с.

Кацавець Р. С. Психологія особистості. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2021. 134 с.

Коновалова В.О., Шепітько В.Ю. Юридична психологія : посіб. для підгот. до іспиту. Харків : Право, 2019. 192 с.

Кривуша В.І. Особливості ресоціалізації неповнолітніх злочинців. К.: «МП Леся», 2000. 140 с.

Кримінально-виконавча психологія: підручник / за заг. ред. В.Й. Бочелюка, Т.А. Денисової, О.М. Тогочинського. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 630 с.

Медведев В. С. Кримінальна психологія: Підручник. К.: Атіка, 2004. 368 с.

Мухіна Г.В. Юридична психологія: навчально-методичний посібник / за заг. ред. В. М. Бесчастного. Київ: ВД “Дакор”, 2019. 236 с.

Основи пенітенціарної педагогіки і психології : Навчальний посібник / С. Ю. Замула, В. А. Костенко, В. І. Мандра, Б. В. Падалець, С. І. Скоков / під ред. акад. В. М. Синьова. Біла Церква: Білоцерківське училище ППП КВС, 2003. 101 с.

Тест “Неіснуюча тварина. URL: <https://dytpsyholog.com/2015/02/18/%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1>

[%80%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-
%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%
D0%BD%D0%BE%D1%97-
%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B8-
2/](#)

Практичне заняття 19

Тема 19. Кримінально-виконавча (пенітенціарна) психологія

План

1. **Поняття, предмет, завдання та місце пенітенціарної психології в системі юридичної психології.**
2. **Методи впливу на засуджених.**
3. **Мікроколективи засуджених (формальні та неформальні).**
4. **Адаптація засуджених до нових умов життя.**
5. **Види покарання та їх вплив на особу засудженого.**
6. **Стратифікація. Види та функції лідерів.**
7. **Пенітенціарна субкультура: поняття, функції, структура, атрибути.**
8. **Ресоціалізація засуджених.**

Завдання:

1. *Назвіть основні групи закономірностей, які вивчаються пенітенціарною психологією.*
2. *Накресліть схему зв'язків пенітенціарної психології з іншими галузями знань. Розкрийте зміст та значення таких зв'язків.*
3. *Визначте методи пенітенціарної психології та напрями їх застосування в практичній діяльності в процесі виконання покарань.*
4. *За результатами психодіагностичного дослідження основними індивідуально-психологічними особливостями засудженого за вбивство Б. є: емоційна нестійкість, схильність до різкої зміни настрою, імпульсивність,*

агресивність, обумовленість поведінки гостро актуальними емоціями, запальність, знижений емоційно-вольовий контроль, вразливість і чутливість, риси демонстративності, завзятість, образливість, дратівливість, запальність, знижений емоційно-вольовий самоконтроль, вільне ставлення до загальноприйнятих правил і норм, товариськість, активність у встановленні міжособистісних контактів, лідерські якості, конфліктність, вразливе самолюбство. Б. не виявляє ознак підвищеного фантазування.

Провідними потребами та домінуючими мотивами поведінки Б. є: потреба у відстоюванні своїх установок, потреба у визнанні, прагнення до лідерства, жага постійної уваги, потреба в самоповазі та повазі з боку значущих оточуючих.

Проаналізуйте індивідуально-психологічні властивості засудженого та визначте особливості відбування покарання та можливі заходи впливу на Б.

5. Засуджений В. 1967 р.н. до 5 років позбавлення волі, неодружений, дітей не має. В колективі засуджених повагою не користується, іншими засудженими до спілкування не залучається. Має стійку позицію щодо ігнорування вимог встановленого режиму відбування покарання. Неодноразово висловлювався, що має бажання потрапити до іншої установи із нижчим рівнем безпеки або, взагалі, до лікарні. Навмисно спричинив собі ушкодження загостреним металевим цвяхом довжиною 100 мм, в результаті чого отримав проникаюче поранення грудної клітини із пошкодженням лівого легеня. Від отриманого пошкодження засуджений В. помер.

Визначте психологічні особливості перебування В. у середовищі засуджених.

6. На підставі аналізу акцентуацій особистості визначте можливі варіанти розподілу засуджених за сумісним перебуванням у місцях відбування покарань.

7. *Визначте та обґрунтуйте, в який період відбування покарання найбільш можливо переживання засудженими позитивних психічних станів.*

8. *Психологічна характеристика відбуваючого покарання Петренка. Психічні стани (на фізіологічному, поведінковому, комунікативному рівнях, в моторній, емоційній та когнітивній сферах) відрізняються стійкістю. Емоційний фон характеризується врівноваженістю й балансом. Особистісні реакції засудженого на факт позбавлення волі стабілізуються. Петренко живе сьогоднішніми нагальними проблемами з надією на майбутнє. Однак, віддаленість цього майбутнього періодично призводить до труднощів в адекватному реагуванні й пристосуванні до існуючої життєвої ситуації. На якому періоді - адаптації, виправлення або підготовки до звільнення знаходиться засуджений?*

9. *Ділова гра: «Реадаптація засуджених». Студентам пропонується об'єднатися в 4 групи (виконавча влада, законодавча влада, правоохоронні органи, ЗМІ). Кожна група окремо виконує завдання: запропонувати програму дій, щодо допомоги у реадaptaції підвищення ефективності дозволяє «сформувати людину з високим рівнем правосвідомості». Група, здійснюючи публічну захист свого рішення перед іншими групами розкриває основні механізми правової соціалізації.*

10. *Провести ділову гру «бесіда», консультування (за основу взяти будь-яку конфліктну ситуацію серед засуджених).*

11. *Який процес в середовищі засуджених характеризують наступні ознаки?*

Суворий поділ на "своїх і чужих"; однозначне визначення статусів і ролей засуджених з жорстким визначенням прав та обов'язків; стійкість статусу (спроби його позбутися, користуватися привілеями не за статусом суворо караються); ускладненість його мобільності вгору при полегшеній мобільності вниз; чітка суббордінація в міжособистісних відносинах "верхів" і "низів"; нещадна експлуатація та притиснення "низів" "верхами"; автономність існування кожного шару; соціальне таврування.

12. *Робота із ресоціалізації серед засуджених охоплює наступні основні напрями (форми): агітаційно-пропагандистська, виробничо-масова, культурно-масова, індивідуально-виховна, психокорекційна, релігійна робота, залучення до впливу рідних засудженого.*

1) Який із зазначених напрямків впливу містить у собі як загальне, так і специфічне психологічне «навантаження», тобто рівні впливу на психіку особистості та групи. 2) Які індивідуально-психологічні та соціально-психологічні особливості слід враховувати при організації та проведенні серед засуджених виховних заходів? 3) Назвіть сильні та слабкі сторони кожного з напрямів. 4) Які психологічні механізми підвищення ефективності зазначеної роботи? 5) Назвіть заходи для кожного з напрямів виховної роботи.

Список додаткової літератури:

Журавель Т. В., Вовк В. М., Калівошко В. К. Підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, у тому числі неповнолітніх. Методичний посібник. К.: Версо-04, 2012. 168 с.

Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія : посіб. для підгот. до іспиту. Харків : Право, 2019. 192 с.

Кривуша В. І. Особливості ресоціалізації неповнолітніх злочинців. К.: «МП Леся», 2000. 140 с.

Кримінально-виконавча психологія: підручник / за заг. ред. В. Й. Бочелюка, Т. А. Денисової, О. М. Тогочинського. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 630 с.

Лукашевич С. Ю. Попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі. Х.: СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. 103 с.

Морозов О. М., Морозова Т. Р. Агресивні засуджені: монографія. К.: «МП Леся», 2000. 204 с.

Опитувальник В. В. Бойко “Визначення інтегральних форм комунікативної агресивності”. URL: <https://vseosvita.ua/library/vyznachennia-intehralnykh-form-komunikatyvnoi-ahresyvnosti-678745.html>

Основи пенітенціарної педагогіки і психології : Навчальний посібник / С. Ю. Замула, В. А. Костенко, В. І. Мандра, Б. В. Падалець, С. І. Скоков / під

ред. акад. В. М. Синьова. Біла Церква: Білоцерківське училище ППП КВС, 2003. 101 с.

Робоча книга пенітенціарного психолога / За ред. В. М. Синьова, В. С. Медведєва. К.: «МП Леся», 2000. 224 с.

Степанюк А. Х. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: моногр. Х.: Кросс- роуд, 2011. 323 с.

Тест "Неіснуюча тварина." URL:
<https://dytpsyholog.com/2015/02/18/%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B8-2/>

Тест фрустраційних реакцій Розенцвейга. URL:
https://psychic.at.ua/publ/psikhodiagnostyka/proektivni_metodiki/test_frustracijnik_h_reakcij_rozencvejga_chastina_1/15-1-0-90

Тест руки Вагнера. Діагностика агресивності. URL:
<https://dytpsyholog.com/2015/03/27/%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82-%D1%80%D1%83%D0%BA%D0%B8-%D0%B2%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0-%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B8/>

Третяк О. С., Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія: навчальний посібник. Чернігів: Видавець Лозовий В.М. , 2011. 219 с.

Шкала тривоги Спілбергера. URL:
<https://mozok.ua/depressiya/testy/item/2703-shkala-trevogi-spilbergera-STAI>

Практичне заняття 20

Тема 20. Психологія конфлікту

План

1. Конфліктологія як наукова система знань про причини виникнення, закономірності розвитку і способах врегулювання конфліктів.

2. Визначення структури конфлікту як різновиду важкої ситуації. Учасники конфлікту (прямі і непрямі) – ініціатори, провокатори, організатори, союзники, посередники, пособники, жертви. Об'єкт і предмет конфлікту, їх характеристика. Ресурси конфліктуючих сторін.

3. Психологічні складові конфлікту: мотиви сторін і конфліктна поведінка. Особливості сприйняття конфліктної ситуації.

4. Об'єктивні умови і суб'єктивні чинники вирішення конфліктів. Основні чинники вирішення конфлікту: час, третя сторона, своєчасність, рівновага сил, культура, єдність цінностей, практичний досвід.

5. Основні етапи вирішення конфліктів. Форми завершення конфлікту: розв'язання, урегулювання, згасання, усунення, ліквідація сторін, перехід в інший стан.

6. Конфлікти в пенітенціарному середовищі та способи їх вирішення.

Завдання:

1. Кравенко в процесі відбування покарання не конфліктує з іншими засудженими, чесно працює, не порушує режим, не створює перешкод інтересам інших засуджених, спокійно займається своєю справою, не привертаючи уваги адміністрації, не експлуатує інших засуджених, підпорядковується прямими наказами адміністрації, але відкрито не взаємодіє з її представниками. При звільненні планує вести законслухняний спосіб життя.

Визначте можливість виникнення конфліктної ситуації.

2. Серед засуджених переважає зневіра, розпач, апатія. Мають місце прояви «дідовщини». Періодично агресивно налаштовані особи вступають у протиріччя з іншими членами колективу й начальником загону. Дисципліна на

низькому рівні. Міжособистісні відносини складаються стихійно, без спрямовуючого впливу начальника загону, під впливом морально незрілих особистостей. Поширене тиснення на засуджених, приниження їх особистої гідності, прагнення до переваги, нав'язування своєї волі більш слабким. Потреби у спілкуванні, визнанні, повазі, дружбі, розкритті здібностей задоволені недостатньо.

Які з перерахованих компонентів психологічної структури колективу засуджених негативно впливають на його функціонування? Окресліть причини виникнення конфліктної ситуації.

3. Засуджений Максимов – лідер групи негативної спрямованості, здійснює значний вплив на інших засуджених. Систематично порушує режим утримання, постійно ухиляється від роботи на виробництві, має низку стягнень.

1) Яким чином співробітник установи виконання покарань може нейтралізувати негативний вплив зазначеного засудженого на інших засуджених? 2) Яку допомогу може надати психолог у виховній роботі із засудженим?

4. Визначити причини й спосіб подолання психологічних бар'єрів у спілкуванні працівника установи виконання покарань з засудженим.

Список додаткової літератури:

Конфліктологія : навч. посіб. / [М. П. Гетьманчук та ін. ; за заг. ред. М. П. Гетьманчука] ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 343 с.

Конфліктологія та медіація : навч. посіб. / уклад. В. І. Докаш ; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : ЧНУ : Рута, 2018. 247 с.

Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України / Г. І. Луцишин. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2015. 200 с.

Коулман П. Т. Результативний конфлікт. Невзгода - це сила, що працює на вас / Пітер Т. Коулман, Роберт Фергюсон ; пер. з англ. Інни Софієнко. Київ : Наш Формат, 2016. 313 с.

Кримінально-виконавча психологія: підручник / за заг. ред. В. Й. Бочелюка, Т. А. Денисової, О. М. Тогочинського. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 630 с.

Лукашевич С. Ю. Попередження злочинності засуджених в місцях позбавлення волі. Х.: СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. 103 с.

Морозов О. М., Морозова Т. Р. Агресивні засуджені: монографія. К.: «МП Леся», 2000. 204 с.

Опитувальник В. В. Бойко “Визначення інтегральних форм комунікативної агресивності”. URL: <https://vseosvita.ua/library/vyznachennia-intehralnykh-form-komunikatyvnoi-ahresyvnosti-678745.html>

Сташук К. 17 кроків у конфлікті. Способи управління конфліктною ситуацією / К. Сташук // Управління освітою: часопис для керівників освітньої галузі. 2017. № 4. С. 53-56.

Степанюк А. Х. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: моногр. Х.: Кросс- роуд, 2011. 323 с.

Тест “Неіснуюча тварина.” URL: <https://dytpsycholog.com/2015/02/18/%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B8-2/>

Тест фрустраційних реакцій Розенцвейга. URL: https://psychic.at.ua/publ/psikhodiagnostyka/proektivni_metodiki/test_frustracijnik_h_reakcij_rozencvejga_chastina_1/15-1-0-90

Тест руки Вагнера. Діагностика агресивності. URL: <https://dytpsycholog.com/2015/03/27/%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82-%D1%80%D1%83%D0%BA%D0%B8-%D0%B2%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B0-%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B8/>

Третяк О. С., Чебоненко С. О. Пенітенціарна психологія: навчальний посібник. Чернігів: Видавець Лозовий В.М. , 2011. 219 с.

Фішер Р., Юрі В. Шлях до «ТАК». Як вести переговори не здаючи позицій / Пер. з англ. Р. Фішер, В. Юрі, Б. Паттон. К.: Основи, 2016. 220 с.

Шкала тривоги Спілбергера. URL: <https://mozok.ua/depressiya/testy/item/2703-shkala-trevogi-spilbergera-STAI>

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

Оцінювання результатів засвоєння навчальної дисципліни «Юридична психологія» передбачає проведення поточного та підсумкового контролю і здійснюється на основі накопичувальної бально-рейтингової системи.

Поточний контроль знань включає:

- контроль якості засвоєння здобувачами вищої освіти програмного матеріалу навчальної дисципліни *на практичних заняттях* із застосуванням таких засобів: усне, письмове чи експрес-опитування, вирішення практичних завдань або задач, розробка кейсів, захист есе/реферату за ініціативи здобувача й ін. Поточний контроль має на меті перевірку рівня підготовки здобувача вищої освіти до вивчення поточного матеріалу. У ході практичного заняття здобувач може отримати оцінку за чотирибальною шкалою (0, 1, 2, 3);

- контроль якості засвоєння здобувачами вищої освіти програмного матеріалу навчальної дисципліни, що проводиться наприкінці модулів у формі колоквіумів, виконання тестових завдань тощо.

Впродовж семестру здобувачі виконують самостійну роботу, в тому числі, у формі підготовки *індивідуальної роботи*. Максимальна кількість балів за індивідуальну роботу – 10 балів .

Формою *підсумкового контролю* знань здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни є *диференційований залік*. Мінімальна оцінка результатів поточного контролю й індивідуальної роботи, за якої здобувач може отримати залік, становить 60 балів.

Розподіл балів між формами організації освітнього процесу і видами контрольних заходів навчальної дисципліни «Юридична психологія» при підсумковому контролі у формі диференційованого заліку:

Поточний контроль				Індивідуальна робота здобувачів	Підсумкова оцінка знань (диференційований залік)
Модуль № 1		Модуль № 2			
п/з	колоквіу м	п/з	тестове завданн я		
max 28	max 10	max 42	max 10	max 10	max 100

Критерії оцінювання (диференційований залік)

Вид контролю	Кількість балів	Критерії (за кожною з оцінок)
Поточний контроль на практичному занятті	Max 3	Відмінне засвоєння навчального матеріалу з теми, можливі окремі несуттєві недоліки.
	2	Добре засвоєння матеріалу з теми, але є окремі помилки.
	1	Задовільний рівень засвоєння матеріалу, значна кількість помилок.
	Min 0	Незадовільний рівень засвоєння матеріалу.
Колоквіум	Max 10	Результати опрацювання матеріалу високі, можлива незначна кількість несуттєвих помилок.
	8	Добре засвоєння матеріалу з теми, але є окремі помилки.
	6	Задовільний рівень засвоєння матеріалу, значна кількість несуттєвих помилок.
	4	Задовільний рівень засвоєння матеріалу, значна кількість суттєвих помилок.
	2	Прогалини в знаннях, здобувач слабо володіє матеріалом.
	Min 0	Незадовільний рівень засвоєння матеріалу.
Тестове Завдання	Max 10	Відмінне засвоєння навчального матеріалу з тем, можливі окремі несуттєві недоліки.
	8-9	Результати опрацювання матеріалу високі, але є незначна кількість несуттєвих помилок.
	6-7	Добре засвоєння матеріалу з тем, але є окремі помилки.

	4-5	Задовільний рівень засвоєння матеріалу, значна кількість помилок.
	2-3	Мінімальні результати, достатні для отримання позитивної оцінки.
	Min 0-1	Незадовільний рівень засвоєння матеріалу.

<p>Оцінка індивідуальної роботи здобувачів вищої освіти:</p> <p>Наукова доповідь</p>	<p>Max 10</p>	<p>Послідовно, систематизовано, логічно, грамотно, повно викладені результати проведеного наукового дослідження за певною темою. Ґрунтовно вивчена сучасна вітчизняна та зарубіжна наукова література, нормативні джерела, судова практика, практика органів охорони правопорядку, офіційна статистика. Проведено соціологічне дослідження – опитування, анкетування тощо. Наведені посилання на використані джерела.</p> <p>Обрана тема є актуальною як з практичної, так і з теоретичної точок зору. Робота правильно структурована, має вступ (обґрунтування актуальності дослідження, постановка його мети та завдання), повно висвітлено стан наукової розробленості проблеми, наведено узагальнення наукової літератури, законодавства та інших джерел. Окрім викладення матеріалу робота містить власний авторський підхід до вирішення розглядуваної проблеми та висновки. Наукова доповідь ілюструється за допомогою презентації.</p>
	<p>8</p>	<p>Послідовно, систематизовано, логічно, грамотно викладені результати проведеного наукового дослідження за певною темою. Автор використав основні сучасні вітчизняні та зарубіжні наукові літературні джерела, законодавство, релевантну правозастосовну практику. В роботі наведені посилання на використані інформаційні джерела.</p> <p>Обрана тема є актуальною як з практичної, так і з теоретичної точок зору. Робота добре структурована, має обґрунтування актуальності дослідження;</p>

		висвітлюється загальний стан наукової розробленості проблеми. Окрім викладення матеріалу робота містить аргументовані авторські висновки. Наукова доповідь ілюструється за допомогою презентації.
	6	Послідовно та грамотно викладені результати проведеного наукового дослідження за певною темою. Автор використав незначну кількість сучасних вітчизняних та зарубіжних наукових літературних джерел, законодавство, правозастосовну практику. В роботі наведені посилання на використані джерела. Обрана тема є актуальною як з практичної, так і з теоретичної точок зору. Робота структурована, має обґрунтування актуальності дослідження, висвітлюється стан наукової розробленості проблеми. Окрім викладення матеріалу робота містить окремі авторські висновки.
	4	Робота недостатньо структурована, не має послідовності та логічності викладення матеріалу. Автор використав сучасні вітчизняні джерела. Наявна незначна кількість посилань на судову та / або правозастосовну практику. Представлена робота не повністю відповідає вимогам, які висуваються до робіт такого рівня, не містить достатнього обсягу, який би дозволив усвідомити сутність питання чи проблеми, задля розкриття яких вона виконувалася. Обрана тема є актуальною, але відсутній авторський підхід при дослідженні більшості питань.
	2	Робота недостатньо структурована, не має змістовної логічності у викладенні матеріалу. Автор використав сучасні вітчизняні джерела, але не звернувся до правозастосовної практики. Представлена робота не в повній мірі відповідає вимогам, які висуваються до робіт такого рівня, виконана неакуратно, не містить

		достатнього обсягу, який би дозволив усвідомити сутність питання чи проблеми, задля розкриття яких вона виконувалася; відсутні авторські висновки.
	Min 0	Представлена робота не відповідає вимогам, які висуваються до робіт такого рівня; містить ознаки академічної недоброчесності.
Реферат	Max 10	Питання плану реферату висвітлені повно. Проаналізовані представлені в навчальній та науковій літературі погляди щодо предмета дослідження; на основі їх порівняльної оцінки висловлене особисте ставлення автора до кожного з них, а також надана власна оцінка запропонованим у літературі пропозиціям стосовно шляхів вирішення таких проблемних питань, які стосуються теми, та (або) висловлені авторські пропозиції. Реферат виконаний самостійно та не містить некоректних запозичень. Реферат ілюструється за допомогою презентації.
	7	Переважна більшість питань плану реферату висвітлена повно та точно. Одне з питань розкрито недостатньо повно або при його висвітленні допущена суттєва помилка. Проаналізовані основні літературні джерела, рекомендовані кафедрою при написанні роботи на відповідну тему. Реферат виконаний самостійно та не містить некоректних запозичень. Реферат ілюструється за допомогою презентації.
	3	Питання плану теми висвітлені поверхово. При написанні реферату використана незначна кількість монографічних та нормативних джерел із числа рекомендованих кафедрою. При розкритті питань плану допущені грубі помилки.

	Min 0	Тема реферату не розкрита або в ній виявлено некоректні запозичення (плагіат).
Анотування прочитаної додаткової літератури з курсу	Max 4	<p>В роботі здійснена анотація обраних за погодженням з викладачем-науковим керівником джерел. Наведено бібліографічний опис анотованого джерела, надана характеристика його змісту, виділена головна ідея, ключові положення.</p> <p>Анотація містить не лише огляд прочитаного матеріалу, а й аналітичну позицію здобувача вищої освіти з приводу отриманої інформації.</p> <p>Здобувач продемонстрував уміння працювати з літературою, аналізувати норми чинного законодавства, використовувати наукові джерела та правозастосовну практику, робити обґрунтовані висновки. Анотація відповідає вимогам, які пред'являються до такого виду робіт. Вказуються причини обрання певної теми, джерел, робіт конкретних авторів, обґрунтовується актуальність теми, наводиться думка здобувача щодо усвідомленого матеріалу та формулюється висновок.</p>
	2	<p>Анотація здійснена поверхнево, містить лише огляд прочитаного матеріалу. Здобувач не продемонстрував уміння працювати з літературою, ґрунтовно аналізувати норми чинного законодавства, використовувати у необхідній кількості наукові джерела та правозастосовну практику, виокремлювати проблеми правозастосування та головну думку. Зроблені висновки не в повній мірі відображають зміст анотованого матеріалу або є помилковими.</p>

	Min 0	Анотація містить лише загальний огляд дослідженого матеріалу. Зроблені висновки не відображають його зміст, є помилковими або містять ознаки академічного плагіату.
Узагальнення правозастосовної практики	Max 10	Здобувач вищої освіти проаналізував 30-50 судових рішень, процесуальних документів тощо, які були узагальнені ним особисто чи отримані з відповідних реєстрів. Узагальнення належним чином оформлено, наведені посилання на джерела інформації, містить вступ, в якому вказується на актуальність та мету роботи, змістовну частину, яка структурує процесуальні документи відповідно до правової позиції, та висновки. У висновках зроблено акцент на проблемах правозастосування, наявності розбіжностей у тлумаченні норми та/або у правозастосуванні, недоліках і похибках у діяльності правозастосовних органів, існуванні прогалин у законодавстві, неоднаковості у тлумаченні оцінних понять тощо. Узагальнення ілюструється за допомогою презентації.
	8	Здобувач вищої освіти проаналізував не більше 30 судових рішень, процесуальних документів тощо, які були узагальнені ним особисто чи отримані з відповідних реєстрів. Узагальнення оформлено належним чином, має вступ, змістовну частину та висновки. Втім, змістовна частина містить просте перерахування джерел без виокремлення правової позиції правозастосовника, не систематизовані належним чином проблеми правозастосування або це здійснено неповно чи неточно. У висновках вказано на проблеми правозастосування, наявність розбіжностей у тлумаченні норми та/або у правозастосуванні, недоліки та похибки

		правозастосовних органів, існування прогалин у законодавстві, неоднаковість у тлумаченні оцінних понять та ін.
	6	Здобувач вищої освіти проаналізував не більше 20 судових рішень, процесуальних документів тощо, які були узагальнені ним особисто чи отримані з відповідних реєстрів. Узагальнення оформлено належним чином, має вступ, змістовну частину та висновки. Втім, змістовна частина складається з простого перерахування джерел без виокремлення правової позиції правозастосовника, належним чином не систематизовані проблеми правозастосування або це здійснено неповно чи неточно. У висновках не визначені проблеми правозастосування, не наведено розбіжностей, які мають місце у правозастосовній практиці.
	4	Здобувач вищої освіти проаналізував не більше 10 судових рішень, процесуальних документів тощо, які були узагальнені ним особисто чи отримані з відповідних реєстрів. Узагальнення оформлено належним чином, має вступ, змістовну частину та висновки. Втім, змістовна частина складається з простого перерахування джерел без виокремлення правової позиції правозастосовника, не систематизовані належним чином проблеми правозастосування або це здійснено неповно чи неточно. У висновках не виокремлено проблеми правозастосування, не наведено розбіжностей, які мають місце у правозастосовній практиці, задля чого здійснювалося узагальнення.

	2	<p>Здобувач вищої освіти проаналізував не більше 5 судових рішень, процесуальних документів тощо, які були узагальнені ним особисто чи отримані з відповідних реєстрів.</p> <p>Узагальнення оформлено належним чином, має вступ, змістовну частину та висновки. Втім, змістовна частина складається з простого перерахування джерел без виокремлення правової позиції правозастосовника, належним чином не систематизовані проблеми правозастосування або це здійснено неповно чи неточно. У висновках не виокремлено проблеми правозастосування, не наведено розбіжностей, які мають місце у правозастосовній практиці, задля чого здійснювалося узагальнення.</p>
	Min 0	<p>Відсутній аналіз обраних судових рішень або відповідних процесуальних документів, викладено лише зміст зібраних матеріалів. Узагальнення належним чином не оформлене та не структуроване; не наведені посилання на використані джерела інформації.</p>
Есе	Max 6	<p>Есе виконано самостійно, сумлінно та добросовісно. Містить ключову ідею, що розкривається у змісті роботи на конкретних прикладах із судової практики, прецедентах Європейського суду з прав людини, підходах науковців, але з формуванням та наведенням автором власного ставлення до досліджуваного питання.</p>
	4	<p>Есе фрагментарно розкриває ключову ідею, містить методологічні помилки, недостатнє обґрунтування досліджуваного питання.</p>
	2	<p>Есе фрагментарно розкриває ключову ідею, не відповідає стилю есе, не містить авторського висновку щодо розглядуваного питання.</p>

	Min 0	Тема есе не розкрита або в ній виявлено некоректні запозичення (плагіат).
Складання термінологічного словника	3	Здобувач вищої освіти повністю виконав завдання стосовно створення заздалегідь узгодженого переліку термінів, що відображають термінологію галузі (кількох галузей) знань або лексику спеціальної сфери. Складено список термінів, пов'язаних із певною тематикою дисципліни, що вивчається, та надано їх визначення. Підготовлений словник містить не менше 10 термінів. Здобувач спирався при підготовці словника на чинне законодавство, міжнародні нормативні акти, практику Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України та Верховного Суду, а також сучасну вітчизняну та зарубіжну наукову літературу за обраною темою.
Розробка схем, таблиць, діаграм	3	Розроблено схему, таблицю, діаграму на основі комплексного аналізу чинного законодавства, узагальнення правозастосовної практики, опанування літературних джерел з навчальної дисципліни, яку вивчає здобувач вищої освіти. Належна систематизація матеріалу дозволила ґрунтовно проаналізувати взаємозв'язки, відмінності тощо. Цей вид індивідуальної роботи бажано проілюструвати презентацією, що значно підвищує її ілюстративність. Робота виконана акуратно, ретельно, ґрунтовно, самостійно.
Створення презентації	3	За допомогою програми Microsoft PowerPoint або за вибором здобувача іншого зручного програмного забезпечення підготовлено презентацію однієї з тем навчальної дисципліни, що вивчається. Подача матеріалу повинна бути динамічною, цікавою, ілюстративною, з використанням різних

		видів зображень. Презентація має містити не менше 10 слайдів та повністю розкривати питання.
Створення короткометражного фільму	10	Презентується фільм тривалістю не менш 2-3 хвилин аудіо-відео або відео контенту. Сюжет фільму ґрунтується єдиною метою, містить ідею, яка заздалегідь обговорена з науковим керівником. Фільм виконаний якісно, звук чіткий, є доступним для перегляду.
Написання та опублікування наукової статті	10	Наукова стаття є логічно завершеною, ґрунтовною, в ній досліджено найбільш актуальні проблеми чи певне питання, яке є важливим для поглиблення знань здобувача вищої освіти з навчальної дисципліни, що ним вивчається. Стаття має науковий стиль викладу. Змістовно їй притаманні точність, зрозумілість, зв'язаність (логічна несуперечливість), цілісність, грамотність, довершеність матеріалу та його високий науковий рівень. Структурні елементи статті відповідають вимогам видання, до якого вона подається. Максимальний бал виставляється за умови опублікування підготовленої статті видавництвом.
Написання та опублікування тез доповіді на конференції	5	Тези виступу на науково-практичній чи науковій конференції відповідають вимогам, які висуваються до такого виду роботи. Вони лаконічно формулюють ключові моменти, що презентують доповідь, з якою здобувач вищої освіти виступив або бажає виступити на конференції. Тези оформлені відповідно до вимог, що висуваються організаторами конференції чи видавництвом. Максимальний бал виставляється за умови їх опублікування.
Диференційований залік Зараховано	 100	1. Всебічне, систематичне і глибоке знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, у тому числі орієнтація в основних наукових доктринах і концепціях

		<p>навчальної дисципліни.</p> <p>2. Засвоєння основної та додаткової літератури, рекомендованої кафедрою.</p> <p>3. Здатність до самостійного поповнення знань з навчальної дисципліни й використання отриманих знань у практичній роботі.</p>
	90	<p>1. Повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни.</p> <p>2. Засвоєння основної літератури та знайомство з додатковою літературою, рекомендованою кафедрою.</p> <p>3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.</p>
	85	<p>1. Достатньо повне знання матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, за відсутності у відповіді суттєвих помилок.</p> <p>2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої кафедрою.</p> <p>3. Здатність до самостійного поповнення знань з дисципліни, розуміння їх значення для практичної роботи.</p>
	75	<p>1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією.</p> <p>2. Засвоєння основної літератури, рекомендованої кафедрою.</p> <p>3. Помилки й суттєві неузгодженості у відповіді на запитання за наявності знань для їх самостійного усунення або за допомогою викладача.</p>
	70	<p>1. Знання основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни, в обсязі, достатньому для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією.</p> <p>2. Ознайомлення з основною літературою, рекомендованою кафедрою.</p> <p>3. Помилки у відповіді на запитання за наявності знань для усунення найсуттєвіших помилок за допомогою</p>

		викладача.
	60	1. Прогалини в знаннях з певних частин основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Наявність помилок у відповіді на питання на заліку.
Не зараховано	55	1. Відсутність знань значної частини основного матеріалу, передбаченого програмою навчальної дисципліни. 2. Неможливість продовжити навчання або здійснювати професійну діяльність без проходження повторного курсу з цієї дисципліни.

Шкала підсумкового педагогічного контролю (диференційований залік)

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за 100-бальною шкалою, що використовується в НЮУ
A	Відмінно – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	зараховано	90 – 100
B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками		80 – 89
C	Добре – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75 – 79
D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків		70 – 74
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії		60 – 69
FX	Незадовільно – потрібно	не	

	попрацювати перед тим, як перекладати	зараховано	35 – 59
F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота, обов’язковий повторний курс		0 – 34

ЗМІСТ

ВСТУП	3
ПРОГРАМА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»	5
ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	8
ПЛАНІ ТА ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ І САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	10
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ УСПІШНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»	83

Навчальне видання

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

«ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

(вибіркова)

(перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
галузі знань К «Безпека та оборона» (26 «Цивільна безпека»)
спеціальності К9 «Правоохоронна діяльність»
(262 «Правоохоронна діяльність»)
спеціалізації «Правоохоронна діяльність»

для студентів бакалаврату

У к л а д а ч і:

ШЕВЧУК Віктор Михайлович,
КОСТЕНКО Марина Володимирівна,
ЧОРНИЙ Геннадій Олексійович,
ШЕПТЬКО Валерій Юрійович